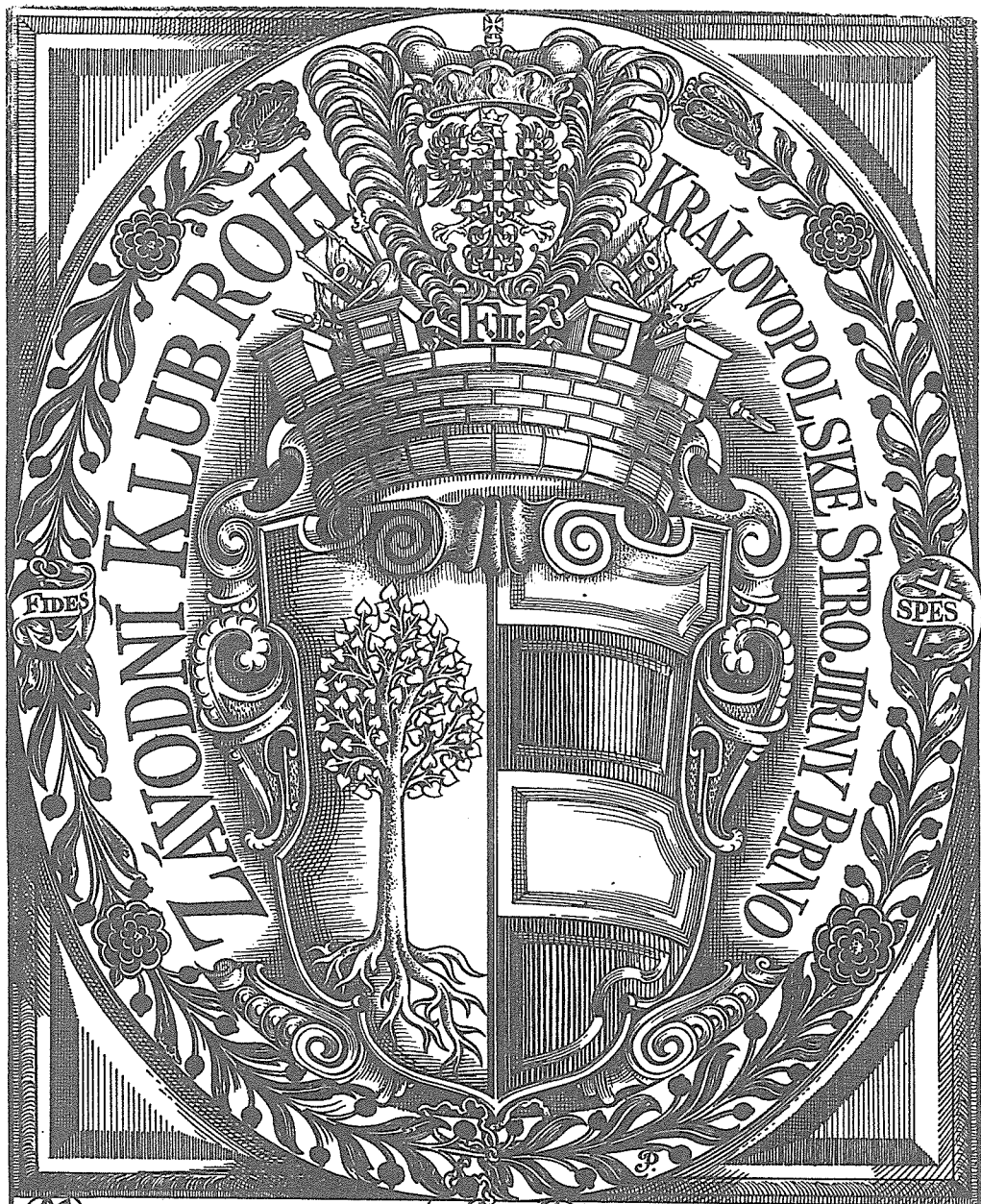

GENEALOGICKÉ A HERALDICKÉ
INFORMACE Ročník: 1987 **1**

Z ČINNOSTI KLUBU

III. setkání genealogů a heraldiků.

Po třech letech se opět sešli zájemci o genealogii a heraldiku z celé republiky v Ostravě, kde ve dnech 12. a 13. října 1986 proběhlo jejich již III. setkání.

Pořadatel - Klub genealogů a heraldiků Ostrava Domu kultury ROH VŽSKG - připravil jednání pod ústředním tématem "Perspektivy a využití genealogie a heraldiky v socialistické společnosti." V osmi tematických okruzích zaznělo během dvou dnů celkem 46 referátů, které se dotkly dějin, metod, pramenů a využití heraldiky i genealogie, postavení a perspektivy těchto věd a přinesly výsledky dílčích studií z jmenovaných oborů.

Silně početně byl zastoupen na jednání i náš klub - 10 členy, z nichž někteří vystoupili se svými příspěvky. PhDr. J.Skutil, CSc. hovořil o mojžírovské dynastii a reminiscenci na jedno z ústředních sídel ve starověké erbovní pověsti o Štylfrýdovi; PhDr. T.Krejčík v bohatě dokumentovaném příspěvku zhodnotil typologii pečeti olomouckých biskupů a arcibiskupů ve 13. - 19. století; JUDr. J.Bílý seznámil posluchače se symboly viničného práva v moravské heraldice a sfragistice; J.Hanáček rozebral genealogické a heraldické aspekty waldorfského náhrobníku v Brně. Mimo to v diskusi vystoupil JUDr. J.Kober, který přítomné informoval o genealogické dotazníkové akci našeho klubu, organizované ve spolupráci s archivy.

Všechny přednesené příspěvky včetně obrazové dokumentace a ilustrací vyjdou tiskem během příštího roku ve sborníku, který si budou moci objednat i ti, kteří do Ostravy nemohli přijet.

H.

Přednášková činnost za 2. pololetí 1986.

První poprázdňinová přednáška 16. září 1986 se těšila velkému zájmu i účasti členů klubu a brněnské veřejnosti. Téma bylo aktuální a zajímavé:

PhDr. Jaroslav Zástěra - Heraldické a vexilologické motivy ve freskové výzdobě rotundy sv. Kateřiny ve Znojmě.

Své příznivce i řadu odpůrců mají nové hypotézy, se kterými v poslední době vystoupil na veřejnosti dr. J. Zástěra v souvislosti s novým výkladem, určením a datací freskové výzdoby ve znojemské rotundě. Členové klubu měli možnost vůbec poprvé v Brně vyslechnout tyto nové výklady a účastnit se bohaté diskuse k přednesenému tématu. I přes řadu oprávněných výhrad k Zástěrovým teoriím je nutno vyzdvihnout jeden pozitivní rys celého rozruchu vyvolaného dr. Zástěrou kolem rotundy: se znojemskou rotundou je třeba něco dělat! Zlikvidovat nedůstojné okolí stavby (pivovar), které je navíc zatěžováno otřesy nákladních vozů a výfukovými plyny. Provést důkladný archeologický průzkum jak v okolí stavby, tak i uvnitř rotundy. Zasadit se o důkladný a úplný průzkum fresek interiéru, analýzu pozdějších zásahů a izolaci zaručeně původní výzdoby. Provést poctivou konfrontaci různých názorů na vypovídací schopnost souborů kreseb a dochovaných nápisů.

Z posledního dění kolem rotundy je zřejmé, že k těmto navrženým záměrům bude přihlédnuto a rotundě se dostane té pozornosti, kterou svým významem zaslouží!

A i když se nepotvrdí hypotézy o nových objevech v podzemí objektu a odvážné názory na počátky naší státnosti, patří za vše, co pro objasnění celé historie znojemské svatyně udělal, její popularizaci a ochranu, doktoru J. Zástěrovi náš patřičný dík!

V.W.

Na téma "Historické památky Vídně ve vztahu k českým zemím" hovořil na členské schůzi dne 21.10.1986 Ing. Vladimír Svoboda. V úvodu zdůraznil užší zaměření dalšího výkladu na objekty (hlavně paláce a pomníky) šlechty, která měla panství také v českých zemích, případně objekty spojené s naší historií. Záměrně byly vynechány velmi známé památky jako Hofburg, Schönbrunn a Belvedere. Většina paláců, o nichž dále hovořil, pochází z druhé poloviny 17. a průběhu 18. století, méně již z 19. století; t.zn. jedná se o stavby především barokní a klasicistní, vyjimečně empírové. U jednotlivých objektů ukázel přednášející jejich současný vzhled, upozornil na jejich pozoruhodnosti, příp. historický význam a charakteristiky některých historických osobností; v případech, kde to měl ověřeno, uvedl také současné využití objektů.

Pomocí promítaných diapozitivů, pořízených v posledních dvou letech, pozval přítomné, po celkové orientaci v dnešní Vídni, na procházku městem, rozdělenou na několik částí.

První tři části (úseky) byly věnovány I.okresu (vnitřnímu městu). V prvním úseku od státní opery po náměstí Stephansplatz upozornil přednášející na paláce Lobkoviců (Lobkowitzplatz), Palffy (Josefplatz), Questenberg-Kauniců a Sinzendorfů (Johannesgasse), Erdödy-Fürstenbergů (Himmelpfortgasse), Rottalů (Singerstrasse), druhý palác Fürstenbergů (Grünangergasse), palác Seilernů (Bäckerstrasse) a zmínil se o místě, kde v ulici Wollzeile stál ještě v 30. letech našeho století palác Paarů (později Windischgrätzů), kdysi centrum poštovní služby Rakouska-Uherska.

V druhém úseku procházky I. okresem byla pozornost věnována bývalé České dvorské kanceláři (Böhmische Hofkanzlei, Judenplatz), dále paláci Collaltů (Am Hof), městskému paláci Harrachů a Daun-Kinských (nám. Freyung) a paláci Schönborn-Batthyány (Renngasse).

V třetím úseku procházky I. okresem Vídně bylo upozorněno na městský palác Liechtensteinů (Bankgasse), Dietrichstei-

nů a Starhembergů (Minoritenplatz), paláce v Herrengasse: Trautmannsdorffů, Batthyány, Clary-Aldringen, další palác Palffy (Wallnerstrasse) a palác Cavrianů (Habsburgergasse).

Procházka Vídní pak pokračovala okrajem I. okresu - okružní třídou Ring a jeho nejbližším okolím, které již patří do dalších okresů města. Hovořil o palácích Černínů (Landesgerichtstrasse), Auerspergů (Auersperggasse) a Trautsonů (Justitzpalast). Byl ukázán impozantní pomník Marie Terezie s upozorněním na sochy jejího kancléře knížete V.A.D.Kaunice, maršálů Dauna a Laudona a celkovou kompozici pomníku. Na náměstí Schwarzenbergplatz byl ukázán pomník knížete pol. maršálka Karla Schwarzenberga a palác Schwarzenbergů. Na Stubenringu byl připomenut pomník maršála Jana Josefa Václava Radeckého s upozorněním na starý český rod Radeckých z Radče a ukázkou archivního snímku bývalého pomníku maršála Radeckého, který stál do r. 1919 na Malostranském náměstí v Praze.

Z historických objektů v dalších vídeňských okresech bylo hovořeno (a promítnuto několik diapozitivů) o: III.okres (Landstrasse) - paláci Šternberků a zahradním paláci Harrachů (Ungargasse) a paláci Metternichů (Rennweg); IV.okres (Wieden) paláci Schönburg-Starhembergů (Rainergasse); VIII.okres (Josefstadt) - letním paláci Schönbornů (Laudongasse); IX.okres (Alsergrund) - letním paláci Clam-Gallasů (Währingerstrasse) a zahradním paláci Liechtensteinů (Fürstengasse); XII.okres (Meidling) - paláci Hetzendorf (Hetzendorfstrasse), postaveném pro hrab. Thuna; XVII. okres (Hornals) - zahradnímu paláci Schwarzenbergů (Neuwaldegasse); XXIII. okres (Liesing) - stárém a novém zámku Inzersdorf, postaveném hrab.Harrachem.

Z celého uvedeného přehledu je zřejmé, že s ohledem na únosnou délku referátu bylo možno jen některým objektům věnovat více minut informací; jejich doplňování se přednášející stále věnuje, takže je možno počítat s případným pokračováním tématu. Hlavní účel referátu - ukázání současného stavu a upozornění na některé méně známé věci byl splněn. Přednášející uvedl také na několika příkladech co vše by bylo možno sle-

dovat, kdyby se titul referátu měl naplnit v celé šíři: památky na působení významných osobností u jiných objektů jako dóm sv. Štěpána, nová universita, parlament, musea a další. V závěru upozornil na vybranou literaturu a jako doplněk promítl snímek pomníku, který Rakušané postavili v r. 1978 na Moravském poli (u silnice mezi obcemi Dürnkrot a Jedenspeigen) při příležitosti 700. výročí bitvy. V následující diskusi byly jednak zodpovězeny dotazy k referátu, jednak doplněny některé informace účastníky večera.

V.S.

Pečetěmi olomouckých biskupů a arcibiskupů se zabýval v přednášce na členské schůzi dne 18.11.1986 dr. Tomáš Krejčík.

Je nesporné, že pečetí olomouckých biskupů tvoří svým výtvarným zpracováním důležitou kapitolu ve vývoji sfragistického umění v našich zemích. Jejich typologie citlivě reagovala na různé podněty výtvarné i ideologické.

Nejstarší pečeť Jindřicha Zdíka (1126-1150) je kulatá a znázorňuje sedícího biskupa, na ni navazuje i pečeť biskupá Roberta (1202-1240). Biskup Konrád (1240-1246) se nechal zpodobnit na biskupském stolci, ale užil již oválně špičatého tvaru, symbolu emancipačních snah církve. Stojící postavu biskupa najdeme na pečetí Bruna ze Schauenburka (1247-1281), který měl i vzácnou pečeť elekční. Na pečetích biskupa Dětricha (1281-1302) se objevily poprvé architektonické prvky, na pečetí Hynka (1326-1333) i erb úřední a rodový.

Ve 14. století dosáhly oválně špičaté pečetí, v nichž je biskup rámován bohatou architekturou, výtvarného vrcholu a řadí se k předním dílům drobné plastiky. V témže století se objevil jako novinka vynucená složitější administrativní činností biskupské kanceláře, i typ menší pečetí, na níž je pravidelně zobrazován sv. Václav provázený dvojicí erbů. Sklonek století zaznamenává i prostou pečeť erbovní, která se ukázala jako nejživotnější. V proměnách erbovní pečetí můžeme i pak

pozorovat pronikání renesance a baroku. První renesanční prvky najdeme na pečeti Stanislava Thurza (1497-1540), významná je bohatá renesanční pečeť Stanislava Pavlovského (1579-1598), na níž ještě jednou ožil architektonický typ, kdy střed kompozice vyplnil sv. Václav.

Novou etapou ve vývoji je doba Františka Ditrichštejna (1599-1633), jehož některé pečetní typáře zřejmě vznikly v rytecké dílně biskupské mincovny. To se příznivě odrazilo ve zvýšení řemeslného zpracování typářů. Na základě srovnávání medailí a pečeti můžeme určit i autorství některých pečeti Karla II. z Lichtenštejna-Castelcornu (1664-1695) a jeho nástupců. Pečeť Karla II. o průměru 95 mm je jedinečným dokladem barokní representace a řemeslného mistrovství.

Dobrou řemeslnou úroveň si pečeti udržely i v 18.-19. století, erbovní typ však již zůstal nezměněn.

Poslední členská schůze GH klubu v roce 1986 se konala dne 16.prosince. Její hlavní náplní byla přednáška RNDr.Františka Píchy "Anglie a Francie v době Tří mušketýrů". Přednášející v ní podal přehled politického a kulturního dění v obou zemích, časově ohraničeného v případě Francie nástupem Jindřicha IV. a smrtí Ludvíka XIV. (tedy léty 1589-1715), v případě Anglie pak vládou Stuartovců a Commonwealthem (léty 1603-1714). Přednáška byla samozřejmě zaměřena i na genealogii a heraldiku, tedy především na genealogii Bourbonů a Stuartů a na vývoj znaku Francie a Anglie. Záměrně - jaksi "předsilvestrovsky"- však věnoval dostatek času i pro různé historické, genealogické a heraldické zajímavosti a kuriozity (např. genealogie rodu Mazarini, osudy nemanželských potomků Bourbonů a Stuartů, vznik vlajky Velké Británie, biografické údaje o hrdinech Dumasova románu atd.). Výklad se proto u posluchačů setkal s příznivým ohlasem.

red.

ČLÁNKY A STUDIE

Na jednom z genealogických pondělků našeho klubu přednesl náš člen JUDr. Jan Kober přednášku o osudu rodu Tomanů z Ústupa na okrese Blansko.

Poutavými slovy, vyjadřujícími lásku k rodnému kraji, nás zavedl do malé dědiny, čítající po staletí kolem 30-40 čísel, ležící na nejvýchodnější části Českomoravské vysočiny. Obec náleží dnes ke střediskové obci Olešnici na Moravě, do jejíž matrik byli a jsou zapisováni obyvatelé vesnice. Na mapách Moravy ukázal na pahorkatinu, v jejíž nepatrné úžlabině se ukrývají chalupy před drsným severákem a na kopec Špilberk, z jehož vrcholu ve výši 651 m vévodicího nad obcí, je za krásného počasí rozhled až na Kralický Sněžník na sever a na Pálavské kopce na jih, na širé lány kamenitých, pečlivě obdělávaných polí JZD, na lesknoucí se hladinu křetínské údolní nádrže a na lesíky zdobené chocholíky okolních vršků.

Svou přednášku opřel především o dokumenty uložené ve Státním oblastním archivu v Brně (dále SOAB) a posluchačům je s výkladem předložil. Pro snazší sledování výkladu dal každému z nich k nahlédnutí jeden výtisk "Rodiny Tomanů", rodokmen s částečným rozrodem, jím vypracovaný.

nd.

Historie jednoho selského rodu.

Jan Kober

Rod Tomanů se usadil v Ústupě Jiřím r. 1709, jak se podává v zápisech nejstarší olešnické matriky z r. 1663. ¹⁾ Dne 26.9.1709 se tam na latinském formuláři česky zapisuje křest Waczlawa z Haustupa, otec Jirzik Toman a matka Weronika. I všech dalších jejich devět dětí je ve zmíněné matrice zapísáno v letech 1711 - 1744. Místo jejich narození je střída-

vě označováno jako Austop i Ustop. Do Ústupa přišli Tomaní ze sousední obce Rozsíčky, jak patrně ze zápisu sňatku Jiřího ze dne 21. máje 1709 s Werunou, dcerou Petra Blahy, i sňatku Jakuba Tomana se Salomonou, dcerou Štěpána Holase, z 5. máje 1715, kde je uvedeno bydliště Rozsíčka v obou případech. Také u obou Tomanů je uveden jejich otec Blažej Toman. U sňatku Jakuba zapsal pečlivější matrikář, že jeho otec Blažej je ze Lhoty. ²⁾ V olešnické farnosti, v tehdejší matričním obvodu, Lhota je. Avšak ani po svědomitém prostudování několika set stran olešnických matrik narozených, sňatků a úmrtí, které nemají rejstříky, se v nich žádný Toman neobjevil. Bylo logické, že jde o jinou Lhotu, kterých je u nás mnoho. Hledat Blažeje ve všech je nad lidské síly. Do paměti počítáče, který by úkol zvládl bez potíží, jsme zatím obsah matrik neuložili. Další pátrání založil badatel na úvaze, že snad mohlo jít o Lhotu ve stejném panství, kde se poddaní mohli snáze stěhovat nebo je mohla vrchnost osazovat. Jiří Toman byl poddaným drnovického statku, kterému patřila i Lhotka u Lysic. V matrice této obce, vedené u farního úřadu v Lysicích, ³⁾ čekalo všem genealogům známé příjemné překvapení, že se našel zápis o hledaném předku dřívější generace následujícího obsahu: "Dne 21.6.1700 umřel Blažej Toman ze Lhotky a pochován při Chramu Panie Be-drzichowskym."

B l a ž e j T o m a n ,

nejstarší známý předek ústupských Tomanů byl pololáníkem ve Lhotce. V lánovém rejstříku statku Drnovice se uvádí mezi zápisy visitace ze 17.5.1675 pod pol.6 obce Lhotka sedlák Blažej T. na třech kusech rolí o 15 měřicích. ⁴⁾ V kronice lysické fary, sepsané roku 1690, do jejíhož opisu lze nahlédnout na faře v Bedřichově, je uveden rozsah desátku ve výši jedné měřice (duté) žita, jedné měřice ovsa a dvou žejdlíků másla, které byl Blažej T. povinen ročně odvádět lysickému faráři. Ve zmíněné matrice fary v Lysicích je zapsáno narození dvou synů Blažeje Tomana z matky Almy ve

Lhotce: Jana 16.5.1698 a pohrobka Ondřeje 15.11.1700.
První dva známí synové Blažeje Tomana se narodili - Jiří
r.1675, Jakub 1689, jak se podává z jejich věku uvedeného
v matrice olešnické při jejich úmrtí⁵⁾ v letech 1766 a
1743, takže Blažej se narodil před r.1657.

J i ř í T o m a n

se usadil v Ústupě na gruntě, na kterém je uveden r.1749
v příznávací poddanské tabulce k rektifikaci rustikálních
nemovitostí statku Drnovice⁶⁾ (Unterthänige Fassions-Ta-
belle des Guts Drnowitz zu Rectificirung derer Befindlicher
Rustical Realitäten) jako hospodář Georg Thomann na 40 mě-
řicích s jednou loukou, na které se sklízí 4 fůry sena včet-
ně otavy. Předchozím hospodářem na této usedlosti je uveden
Georg Wacha s 60 měřicemi polí. V matrikách Ústupa nejsou
uvedeni žádní další Vachové, takže lze mít zato, že Jiří
T. osadil poustku. U obce Ústup se tam dále uvádí charakte-
ristika se zajímavými údaji zemědělskými. Dle nich se or-
ná půda obdělává dvojspřežím 4x a také 5x, třetina orné pů-
dy se nechává ladem, nepěstuje se pšenice ani proso, nýbrž
5 měřic lněného semene, jinak se nepěstuje ani konopí, v o-
kolí nejsou obilní trhy. Zbude-li nějaké zrno nad jejich
(rozuměj poddaných) potřebu, odváží se do Litomyšle, podda-
ní nemají žádný les, potřebné dřevo stavební nebo na pále-
ní prodává vrchnost v kmenech po 24 a 36 krejcarech. V sou-
pisu jsou uvedeni všichni hospodáři, poddaní drnovského
statku, podle jednotlivých obcí s podpisy obecních funkcio-
nářů. Zápis je datován 6.října 1749, za Ústup jsou tam u-
vedeni Giržik Toman Purgmistr, Kašpar Vojta Richtař, Frantz
Vojta konšel a Cela obec Austupska a připojena její pečť.

V dominikální fasi z roku 1750 drnovského statku se
uvádí také povinnosti poddaných pro Ústup společně se sou-
sední Rozsíčkou na pozemkové a dědičné činži 10 zl., 48 krej-
carů a 3 denáry na sv. Jiří a 30 zl., 51 kr. a 2 den. na
sv. Václava, na domovní činži 30 zl., na robotách sedláci
každý z šesti týdně 3 dny s párem koní a jeden den pěšky,

jeden čtvrtláník s párem volů jeden a půl dne a půl dne,
3 podsedníci, každý týdně tři a půl dne pěšky. 7)

Přesnější popis usedlostí v Ústupě byl proveden r.1763 a je v Tereziánském katastru. Georg Thomann se tam uvádí s pozemky v tratích Na stráži, u domu a Podevsí, bonity 700, výměry 54 měřic 3/8 orné půdy, 5/8 zahrady, 8 měřic, 2/8 lada obdělávaných jednou za 8 let, 2 měřice pustin, louky, ze které se sklízí 4 dvouspřežní fůry sena s otavou. 8)

Z událostí, které se dotkly Jiřího Tomana a jeho rodiny, stojí za zmínku mor z roku 1713 a vypálení Ústupa roku 1742.

Vedle Ústupa vedla od dávných dob zemská cesta z Brna do Čech, větví přes Bystře a Poličku (jak uvádí též Hosák).⁹⁾ V roce 1713 došlo k jejímu dočasnému uzavření, když se objevil v kraji, na Moravě, mor, nákaza přenesená údajně Turky. Sousední bysterské panství nařídilo uzávěru svých hranic zejména směrem na Moravu pod obcí Trpínem. Po sv. Václavu zůstalo se hygienické a výstražné opatření postavením šibenice na moravských pozemcích, které hlídali strážníci, lidově zvaní "hasačerti". K úmrtím následkem moru, pokud jsem zjistil, v Ústupu nedošlo. Šibenice, postavené kunštátským panstvím, stály až do března následujícího roku. Postavení šibenice bylo považováno na české straně za urážku. Postavila proto další i bysterská vrchnost. Strážci bránili průchod po celý rok. Teprve o sv. Václavu 1714 byly hranice uvolněny.¹⁰⁾

Dne 13.dubna 1742 vypálilo saské vojsko Ústup. Stát zůstala pouze hospoda, nyní č.24. Shořel i grunt Tomanů. Sasové se tak pomstili ústupským za jejich domnělou zradu z 9.4., kdy podle jejich mínění zapříčinili, že tehdy menší oddíl rakouských husarů přepadl nic netušící nepřipravenou větší jednotku saskou, pobil 120 vojáků a 4 důstojníky a zajal plukovníka se zbývajícími důstojníky a mužstvem, celkem 245 vojáků. Ve skutečnosti obyvatelé vesnice vůbec srážku nezapříčinili. K porážce Sasů došlo nedbalostí jejich stráží a bezstarostným popíjením ve velké míře celé posádky v Ústu-

pě. Saské vojsko, které přitáhlo do Ústupu osudný den navečer, bylo součástí armády saského kurfiřta Augusta II., kterému odpůrci Marie Terezie přislíbili Moravu, zatímco bavorský kurfiřt Karel Albert měl dostat Čechy s císařskou korunou. Ve válce o dědictví rakouské (1740-1748) vtrhli roku 1742 na Moravu a dobývali Brno. V dubnu od svého úmyslu upustili a stahovali se do Čech, přičemž některé útvary táhly zemskou silnicí vedoucí kolem Ústupu, větší jejich jednotka se utábořila v Ústupě. Viděl je tam kunštátský punčochář Unčovský, který se vracel z Bystrého, kde byl pro vlnu. U Hukovny hospody u Sulíkova se setkal s rakouskými husary, kterým pověděl vše, co v Ústupě o saském vojsku viděl. V noci musel husary doprovodit k Ústupu a ukázat místa, kde stály saské stráže. První stráž stála na Tomanově louce. Husaři se přiblížili a stáli prvému i druhému Sasu hlavu. Třetí strážný vystřelil, byl však také usmrcen a husaři rychle vrazili do Ústupu a tam pobili překvapené nepřátele. Jen několika málo Saským se podařilo uprchnout k jednotkám, které postupovaly stejnou cestou do Čech. Jedna z nich pak vypálila Ústup 13.4.1742.

Obě události byly mnohokrát popsány a líčeny často mekriticky. Nejpresněji z vojenského hlediska je uvádí Josef Pilnáček, významný moravský historik, genealog a heraldik, bývalý důstojník rakouské armády, v Dějinách Černé Hory, na základě pramenů ve vídeňských archivech. Pokud jde o ztráty na životech ústupských obyvatel, spolehl na kronikáře bysterské a bystřické i Tenorovu vlastivědu kunštátského okresu z roku 1903, který dokonce uvádí, že málo obyvatel zachránilo život, když Sasové je buď pobili nebo vmetali do ohně. V matrice katolické fary v Olěšnici není 9. dubna v Ústupu zapsáno žádné úmrtí, ani v následujících dnech. Teprve 16. a 25. května se uvádí smrt Barbory a Kateřiny Bednářových z Ústupu. 11) Požár přežil i Jiří Toman, stejně jako jeho malé děti a manželka. Dost nepřesně líčí události i Josef Krušina v Dějinách Trpína a okolí, když uvádí

místo saského vojska Prušáky. O obyvatelích se zmiňuje, že jich prý zahynulo 50. ¹²⁾ Přílehuvě popsal ústupskou pohromu Josef Višinka v Dějinách městečka Olešnice, když se o-
přel o údaje matriční a přístupnou literaturu, kterou kri-
tický zhodnotil. ¹³⁾

Jiří Toman byl poddaným drnovského statku, který vlast-
nili šlechtici Schlögrové z Schlögeru. Po nich od r.1728
hrabě Ant. Serényi, který byl majitelem i sousedního panství
Lysice. Od té doby vlastnila oboje latifundie jedna vrch-
nost a spravovala^{je} ze zámku v Lysicích. Za života Jiřího To-
mana to byl ještě Leopold Dietrich v letech 1739-1745, kdy
Lysice s Drnovicemi a všemi poddanskými obcemi získala rodi-
na rytířů z Piatí. V roce 1766 se ujímá panství později
smutně proslulý Emanuel Piatí. Větší část Ústupa patřila
k drnovskému statku, menší k panství kunštátskému.

J a k u b T o m a n

nar. 22.4.1734 v Ústupu, zemř. 22.3.1809 tamtéž v č.21, na-
rozený jako deváté dítě 59 letého Jiřího Tomana a jako třetí
dítě z jeho třetího manželství uzavřeného s Annou Stej-
skalovou z Louky dne 4.zář. 1729 v Olešnici. Byl druhým dí-
tětem Jiřího Tomana pokřtěným jménem Jakub, když jeho starší
bratr Jakub zemřel v den svého narození 11.7.1716. Měl 10
sourozenců.

V 22 letech se oženil 1.2.1756 s 23 letou pannou Vere-
nikou Holasovou z Rozsíčky, narozenou 2.2.1733, dcerou ze-
snulého Jakuba Holase a jeho ženy Kateřiny. Sňatku bylo po-
žehnáno ve farním chrámu páně v Olešnici. Svědky byli Filip
Kohoutek, rychtář z Kunic a Josef Prášil, řemeslník (faber)
z Rozsíčky. ¹⁴⁾

Jakub Toman hospodařil na půllánu v Ústupu č. 21 na or-
né půdě o výměře 54 $\frac{3}{8}$ měřic, bonity 700, na ovocné zahradě
veliké $\frac{5}{8}$ míry, měl dále 4 měřice a $\frac{2}{8}$ rolí obdělávaných
za 3,4,5 i více let, 2 měřice úhoru a louky, ze kterých
sklízěl 4 dvouspřežné fůry sena a otavy. Tak je jeho grunt

popsán v pravidelném oznámení urbaniální fase (dále UF) drnovského panství z roku 1775, která uvádí i poslední rektifikační individuální výtah (Rectifications Individual Extract) z roku 1763, tedy tereziánský katastr, ve kterém je jako hospodář jmenován na gruntě ještě otec Jakuba Jiří Toman, tehdy již 88 letý. 15)

Převzal tedy Jakub Toman hospodářství ve zralém věku nejméně 29 let, již ženatý, otec několika dětí.

Ve zmíněné urbaniální fasi z roku 1775 jsou uvedeny také povinnosti Jakuba Tomana jako držitele půllánu v Ústupu vůči vrchnosti takto: 20 zlatými a 6 krejcarů na roční dani, na trvalé pozemkové činži 3 zlatými splatnými na sv. Jiří a na sv. Václava (28. září), týdenní robotou od Jana do Václava se dvěma oři nebo 12 dny pěší roboty jednou osobou. Od Václava do Jana 3 denní robotou s párem koní nebo 6 dny pěší roboty jednou osobou. Tam se též uvádí, že všichni poddaní, kteří jsou povinni robotovat na statku v Drnovicích, se dostavují v zimě v 8 hodin, pokud jsou vzdáleni více jak půl míle - v 9 hod. a odchází ve 4 hod. nebo o půl čtvrté; v létě nastupují o hodinu dříve a končí až v 8 hodin, horší vzdálení poddaní v 7 hod. Je možné, že ústupští poddaní robotovali v sousední Rozsíčce, kde měla drnovská vrchnost dvůr a pole vzdálené 1 km, pokud nemuseli do Drnovic vzdálených 14 km.

Robota, kterou byli povinni ústupští poddaní drnovského statku - a tedy i Jakub Toman - byla velice tíživá již svým rozsahem. Bylo ji možno splnit jen pomocí čeledi a dětí. Také chalupníci, kteří měli roboty méně, pomáhali sedlákům nebo za ně robotovali za práce, které jim hospodáři prováděli potaky. Tvrdost roboty zvyšovali často panští drábové, kteří mohli nevolníky v práci pohánět holí. Vrchnost vykonávala nad poddanými pravomoc politickou, soudní i finanční. Na zámku byla oprávněna trestat poddané vsazováním do klády, poutáním na dřevěného osla, vsazováním do šatlavy.

Provinilé ženy byly zavírány do klecí. Za trest byli provinilci stavěni na pranýř připoutaní železným pásem ke sloupu, do rukou jim byla dána metla nebo svíčka a pravidelně v neděli museli za potupu tam odstát určitou dobu. Při všech trestech následovalo bití od panských pochopů.

Ústupský písmák, kronikář Pavel Toman, líčí ve svých Památních záznamech z roku 1930 postavení zemědělců v 18.století jako otroků a mučedníků. Citují: "Ve dne pracoval na panském při své stravě a v noci teprve doma, zvlášť ve žních a na podzim. Při loučích - svítidlech ve stodolách mlátili cepy obilí. V takových utrpeních nebylo třídění sedlák a chalupník, rab jako rab. Samá dřina, práce a lopota. Svorost, láska a vzájemnost kvetla všude mezi poddanými, všichni si byli rovni. Pojem pýchy se neznal mezi obecným lidem."¹⁶⁾

Nesnesitelný útisk vedl poddané ke vzpourám. V roce 1775 se chystal selský lid v Čechách k všeobecnému povstání na 16. května, kdy se poddaní pod rouškou svatojánské pouti měli dostavit do Prahy a zde útokem na hrad dobýt svých práv. Akce ztroskotala, poněvadž na jednotlivých panstvích začaly vzpoury dříve a tak došlo na svátek Zvěstování Panny Marie 25. března k bitvě u Chlumce. Sedláci, ozbrojení cepy, kosami a holemi, byli tam rozprášeni. Odtud pochází průpovídka "jako sedláci u Chlumce". Aby se nespokojenost mezi selským lidem nepřenesla z Čech na Moravu, střežilo hranice mezi oběma zeměmi vojsko. Tímto opatřením se však nepodařilo zabránit šíření zpráv a také do Ústupu došly zprávy o bouřích. Na kunštátském panství 25. dubna 1775 rovecký čeledín Jakub Boček každou chvíli opravoval kolečka na poli, čímž zdržoval ostatní a zorali 5 měřic místo 10. Ostatní čeledíni z Rovečného se dovolávali při vyšetřování toho, co slyšeli od poddaných z Trpína na sousedním bysterském panství, že tam robotu vzal čert a tam, že jsou sedláci povinni robotovat 2 dny v týdně. Čeledín Ramsa dokonce vyhrožoval, že mají na pány důkladný klacek, který na jejich hřbetě rozbijí. Rozhodnutí Krajského úřadu v Brně, aby pět čeledínů by-

lo potrestáno nucenou prací v Brně, změnil Zemský úřad na jednodenní práci panskou. Kunštátský správce a šafář byli napomenuti, aby s poddanými zacházeli slušněji a pohrozeno jim, kdyby se stížnosti opakovaly, že budou přísně potrestáni.

Bouře proti nesnesitelným robotním podmínkám na kunštátském panství pokračovaly. Dne 2. června 1775 přestalo tam robotovat 29 vesnic. Přestávka trvala do 1. července, čímž poddaní zanedbali 552 dní tažné roboty a 222 ruční roboty. Zástupce krajského hejtmana zjistil, že poddaní nepracovali, poněvadž nedostali chleba nebo se odvolávali na poměry v Čechách. Závěrem promluvil ke všem rychtářům, kteří slíbili poslušnost.

Hůře dopadl ústupský rychtář Václav Žaluda, čtvrtláník z čísla 2. Dne 2. září 1775 byl odsouzen "ve jméně a na místě Její nejjasnější milosti Římské císařovny i v Germanii, uherské, české královny a apoštolské naší nejmilostivější paní za buřlivé a rozbrojné řeči, z nichžto nejškodlivější následky by mohly povstati k trestu 15 švihami karabáčnými v brněnské šerhovně a sesazením z purkmistrovského úřadu."

K uvedeným událostem došlo za vlády Marie Terezie (1740-1780), která se poddanské ústavy v zásadě nedotkla. Ve chvíli nebezpečí roku 1742, za války o rakouské - či lépe řečeno o české - dědictví, chtěla sice dát sedlákům svobodu, ale později se spokojila s tím, že zvláštními dvorskými komisemi vyšetřovala poddanské poměry a bránila poddané proti zřejmým křivdám, především proto, aby kontribuční (daňová) schopnost jejich nebyla vydíráním vrchnosti ohrožena. Stát sám počal pečovat o hmotné a duševní povznesení svých poddaných, dosud vydaných skoro úplně v moc gruntovních vrchností. Roku 1771 bylo zavedeno číslování domů. Grunt Jakuba Tomana dostal číslo 21. Téhož roku byly ustaveny urbaniální komise, které měly stanovit dohodou rozsah roboty a poddanských povinností. Kdyby k dohodě nedošlo, měly je určit. Podle tohoto nařízení sjednávali urbaniální narovnání na ly-

sickém panství roku 1774. Jakub Toman byl poddaným drnovického statku, který náležel jako zvláštní statek od r. 1728 k panství lysickému. Od roku 1762 se ujal tohoto panství neblaze proslulý Emanuel z Piatí, rytíř z Drnovic. Vymáhal totiž bezohledně a nelítostně robotní povinnosti. Nutil poddané, aby se zakoupili a vyhrožoval jim trestem 25 ran holí, když tak neučiní. Roku 1774 vypukly na jeho panství nepokoje, které trvaly dlouhá léta. Občané Lysic trvali na svých privilegiích i z r. 1524, odpírali robotu, trvali na volném vinném šenku a obchodu solí. Piatí odmítl, neuspěla ani vyšetřující komise vedená baronem Dubským. Dne 9.1.1783 dosáhla vzpoura vrcholu. Proti sročenému lidu zakročilo vojsko, střílelo do lidí, byli mrtví a zranění. Zednický tovaryš Koháček padl, čtvrtláník Kratina a Kašpar Horáček zemřeli na následky zranění. Šest poddaných bylo zatčeno a odsouzeno brněnským hrdelním soudem na 8 let do žaláře a mnozí navždy vypovězeni z Lysic. 17) - 21)

Prvé úlevy přinesl poddaným robotní patent Marie Terezie z r. 1775, vyhlášený na Moravě 7. září, který byl čten 6. srpna shromážděným rychtářům na lysickém zámku vrchním úředníkem V. Pelikánem. Jak jsem se shora zmínil, byl ústupský purkmistr Václav Žaluda stíhán a potrestán pro vzpurné řeči, které spočívaly v jeho prohlášení, že patent je falešný. V úvodu patentu se uvádí, že bylo třeba upustit od ohlášeného způsobu urbánní regulace, poněvadž by si vyžadovala mnoho času, kdežto bylo nutno rychle ulehčit poddaným. Přitom se poddaní důrazně varují, aby se neoddávali bludu, jakoby se někdy pomýšlelo na to, aby bylo z roboty něco sleveno, nebo aby byla robotu zrušena. Patent upravuje jednak míru poddanských povinností, jednak způsob jejich vykonávání. Rozlišuje postavení dominikalistů, nájemců panských pozemků a rustikalistů, držitelů pravých poddanských gruntů. U posledních uvádí, že není naprosto přípustno zvyšovat proti dřívější roboty! Na Moravě měřítkem je výše řádné kontribuce placené poddanými roku 1775. Podle ní se rozvrhují

poddaní do jedenácti tříd. V první jsou zařazeni poddaní, kteří nemají pozemky a neplatí kontribuci (podruzi). Ti jsou zavázáni k ruční robotě po 13 dnů v roce. Do druhé jsou zahrnuti chalupníci platící 57 kr. kontribuce, kterým je předepsáno 26 dnů ruční roboty. Potažní robotou byli povinni sedláci zařazení do posledních 4 tříd, platící více jak 9 zl. 30 kr. roční kontribuce. Poddaným bylo ponecháno na vůli, aby se rozhodli buď pro staré roboty nebo pro nové podle tereziánského patentu. Podle nové úpravy bylo zakázáno vymáhat robotu v neděli a ve svátek. Robotní den se vyměřuje v zimě (od října do března) na 8 hodin, v létě na 12, počítaje v to v zimě jednu, v létě dvě hodiny na odpočinek a na krmení dobytka a mimo to dobu cesty na robotní místo a zpět. Jen ve žních se připouštělo prodloužit robotu z důležitých příčin o jednu až dvě hodiny. Velkým ziskem pro poddané bylo odstranění nevymezené povinnosti k mimořádným robotám.

Statek, na kterém hospodařil Jakub Toman i jeho otec, byl až do roku 1807 statkem nezakoupeným, držným jen z vůle vrchnosti jako dočasný nájem, o kterém sedlák nesměl rozhodovat. Kdyby sedlák špatně hospodařil nebo se bouřil, mohla jej vrchnost odsadit (abstiften), donutit, aby jej prodal. Marie Terezie reskriptem ze dne 25.1.1770, vydaným jejím spoluvládcem císařem Josefem, rozhodla, že každý poddaný si může zakoupit knihovně svůj grunt. To učinil teprve syn Jakuba Jan nákupní smlouvou v roce 1807. Tím získal také výhodu dědičné posloupnosti až do 10. stupně příbuzenstva.

V poddanských reformách Marie Terezie pokračoval její syn Josef II. (1780-1790). Z patentů, jím vydaných v roce 1781, upravilo se řízení trestní proti poddaným; způsob trestů, které mohla používat vrchnost, se omezil na slušné vězení, spoutání nohou do železek, nucenou práci, odsazení nebo vyhoštění. Ale k trestu vyhoštění nebo vězení a práci přes osm dní bylo potřebí předchozího schválení krajského úřadu. Bylo zakázáno trestat poddané holí nebo karabáčem, peněžitou pokutou a užívat trestacích nástrojů. Dne 1. listopadu zrušil

císař nevolnictví v českých zemích, t.j. nařídil, že poddaný nepotřebuje napříště k sňatku, naučení se řemeslu a ke studiu svolení vrchnosti a že se může bez svolení pána vystěhovat. Josef II. vydal také roku 1789 patent berní a urbariální, který byl nejodvážnějším činem, pokud jde o poddané. Jím stanovil, že poddanému musí z hrubého výtěžku půdy zůstat 70 %. Ostatních 30 % mělo připadnout jednak na kontribuci (měla obsáhnout 12 % výtěžku), jednak na všechny povinnosti k faráři i vrchnosti, robotu v to počítaje. Josefův nástupce Leopold II. (1790-1792) odvolal urbariální patent a generální semináře, ostatní josefínské reformy ponechal. 23)

Základ berního Josefova systému byl katastr z r.1785, jehož vyměřování prováděli sedláci sami, ovšem pod vedením vrchnosti. Jakub Toman se ho účastnil jako konšel ústupské obce. V něm byla obec ústupská uvedena v sedmi tratích. Prvou tvořilo 27 domů se zahradami a pastvinami, další "pod a nad silnicau, nad příhonem, v zahradách, na stráži a špimberg". 22a)

Panování Františka II. (1792-1835) bylo vyplněno válkami s revoluční Francií a Napoleonem až do kongresu vídeňského (1814-1815), které úplně vyčerpaly rakouskou monarchii a zbídačely i venkov válečnými naturálními dávkami a ohromnými, až šestinásobnými kontribucemi, zmírněnými snížením hodnoty měny. 22) 23)

Manželům Jakubu a Veronice Tomanovým se narodilo 10 dětí.
Z nich

J a n T o m a n

v Ústupě v č. 21, nar. dne 19.5.1768. V latinsky psaném zápisu farního úřadu v Olešnici jest zapsáno, že byl pokřtěn v den narození a že jeho kmotry byli Wenceslaus Žaluda, rusticus ex Austup a Francisci Czech molitoris, incola Olessnic, uxor Catharina. Všichni náboženství římsko-katolického. Narodil se, když bylo otci 34 a matce 35 let.

Léta Páně 1792, dne 26.srpna, byl oddán ve farním chrámu Páně sv. Vavřince s Rosalíí, nar. 3.dubna 1771, dcerou Matěje

Jelínka, ševce v Olešnici na Mor. a jeho manželky Terezie roz. Slezákové. 24)

Hospodařili spolu na púllánu v Ústupě čís.21 po svém otci. Dvě léta před smrtí svého otce Jakuba vykoupil Jan Toman od Vysoké pozemkové vrchnosti úřední zajišťovací listinou z 16.října 1807 (Ankaufversicherungsurkunde) za 150 zlatých púllán s domem čís.21 a s pozemky k tomu náležejícími. Tím se zlepšila práva Jana Tomana ke statku. Vztahoval se poté na púllán dědický řád Marie Terezie z prosince 1770 a patent Josefa II. z r. 1781, podle kterého mohl statek dle vlastního uznání zastavit, směniti, prodat nebo jej zadlužit do dvou třetin jeho hodnoty. Vrchnost byla ovšem zbavena povinnosti pořizovat hospodáři vše potřebné k udržování budov i všeho hospodářského příslušenství. S nemovitostí převzal ovšem také břemena na gruntě, váznoucí ve prospěch vrchnosti světské i církevní. Spočívala z ročně placené urbáriální pozemkové činže splatné na sv. Jiří ve výši 33 krejcarů a na sv.Václava per 2 zl a 25 kr., tedy celkem 2 zl.58 kr. Robota byla tažná po 3 dny v týdnu s dvěma koňmi od sv. Jana do sv.Václava (16.5. - 38.9.) a ruční jeden den jednou osobou týdně. K tomu byla ještě povinnost upříst dva kusy příze z konopí nebo lnu. Vedle toho byl povinen platit obecní a veřejné dávky a desátek olešnickému faráři.

Aboliční smlouvou ze 17.9.1810 prominula vrchnost lysická, která vládla od roku 1728 také statkem drnovským, Janu Tomanovi robotní povinnosti za hotově vyplacený obnos 2 000 zlatých. Omezila je u něho a jeho nástupců a jeho dědiců jen na povinnost orat při letním a zimním osevu po 3 dny, celkem 15 dnů ročně, za odměnu po 30 krejcarech a na povinnost vozit 3 dny hnůj za stejnou odměnu a povinnost ručních prací o žních po 4 dny odměňovaných 15 krejcarech denně. Vše jen pro pro případ, že se vrchnost ujme rozsičského dvora (v sousední obci) znovu do vlastní režie. K těmto úlevám došlo, když již neblaze proslulý majitel lysického panství Emanuel Piatí rytíř z Drnovic roku 1807 zemřel. Celé jeho panství zdědi-

la Antonie hraběnka Dubská z Třebomyslic rozená Piatí r.1811. Je pravděpodobné, že smlouvu o zakoupení gruntu i smlouvu a-boliční umožnilo znehodnocování peněz, které pokračovalo za napoleonských válek přímo závratnou rychlostí. Od roku 1762 se staly řádným platidlem papírové peníze "Bankocedule". Jejich hodnota kvapem klesala. Roku 1807 měly papírové peníze proti stříbru cenu pouze poloviny své nominální hodnoty a počátkem roku 1811 jen asi devítinu. Protože stejnoměrně stoupala cena hospodářských plodin, měli sedláci spoustu papírových peněz. Vypravuje se, že prý tehdy selští hoši, vracejíce se z trhu, zapalovali si v hospodách dýmky bankocedulemi a selky vydávaly velké peníze za drahé skvosty. Obrat nastal státním bankrotem z r. 1811, kdy cena bankocedulí snížena rázem na pětinu jmenovité hodnoty. Uvedené smlouvy jsou zapsány v pozemkové knize panství Lysice. 25)

Hospodářské poměry obce Ústupa jsou patrný také ze soupisu domů, jejich vlastníků, bytů, způsobu stavby a klasifikace pro domovní daň, prováděné v r. 1820. Šlo o soupis, který měl být podkladem pro zavedení nové berní soustavy podle patentu z roku 1817, jehož základem měl být nový, přesný soupis půdy, stabilní katastr, pro všechny neuherské země. V seznamu obce Ústupa, sepsanému v Lysicích pro daňový okres Lysice dne 15.5., podepsanému vrchností i zástupci obce ústupské, mezi nimiž je uveden konšel Jan Toman, je jmenovaný uveden jako vlastník domu č.21, ve kterém je jedna světnice, ze kterého se platí 20 krejcarů daň. V matrice výnosu pozemkového z 20. března téhož roku je uveden Johann Toman, čís. domu 21, s pozemky pol. 58,59,249-254, celkem 8 pozemků o výměře 38 (Joch) jiter 153 2/6 moravských sáhů (Mähr. Klafter), s ročním výnosem z rolí 145 zl. 16 kr., z luk 8 zl. 3 kr. a z pastvin 1 zl. 9 3/4 kr., celkem 154 zl.28 3/4 kr. V témže soupisu je uveden Jan Toman také jako vlastník domu čís. 23 v Ústupě s pozemky s výnosem 40 zl. 25 3/4 kr. 26) Zatímco se podařilo Janu Tomanovi podstatně zmírnit robotní povinnost zmíněnými smlouvami a upevnit právní postavení

gruntu, narůstala kontribuce, daňová povinnost ke státu. Na Moravě zavedení berní soustavy Josefovy prospělo poddaným potud, že kontribuce byla uvalena také na pozemky dosud nezdaněné a daň poddanská se snížila z 36-39 % odhadnutého výnosu půdy na 33 % od roku 1790, asi na 30,5 % výnosu půdy, když se vrchnostenská daň o něco zvětšila. Vedle vlastní řádné kontribuce byla zavedena na Moravě r.1794 válečná půjčka, která činila u poddaných 30 % celé kontribuce. To státu nedostačovalo a byla proto se souhlasem stavů i na Moravě zavedena třídní daň, která u poddaných činila 15 % řádné kontribuce. Zvyšování kontribuce bylo poněkud vyrovnáno klesající hodnotou peněz. Hůře byly pocíťovány naturální dávky, dodávky žita, ovsa a sena. Náhrada za ně byla nepatrná. Kontribuce však neustále rostly různými přírážkami.

Tíživá nebyla povinnost Jana Toman platit desátek olešnickému faráři. Její rozsah je přesně popsán v příznání všech desátků, sepsaného německy farářem Josefem Anderlíkem ke dni 20. února 1820 (Hornung). Spočívala v ročním platu 20 krejcarů a v naturální roční dávce 2 žejdlíků přepuštěného másla a 3 vajec, spojené s gruntem č.21 v Ústupě. ²⁸⁾

Vojenské povinnosti Jan Toman nepodléhal, když samostatně hospodařil. Nepodléhal jí ani nejstarší syn, nástupce v hospodářství. Jinak byla vojenská služba postrachem, poněvadž vybírat vojáky bylo ponecháno vrchnostem a služba byla doživotní. Teprve za panování císaře Františka II. (1792-1835) byly r. 1802 zavedeny kapitulace, služba u pěchoty 10 letá, u artilerie 14 letá a pro jízdu 12 letá.

Manželka Rosalie povila manželovi Janu Tomanovi v Ústupě 9 dětí. Nejmladší z nich

V i k t o r i n T o m a n

narozený 5.9.1810, zdědil rodný půllán č.21 v Ústupě po otci Janovi. Ten umírá v 58 letech roku 1826, dne 12. března na zápal střev (Darmbrand), ²⁹⁾ a zanechává manželce a 4 dětem

o 139 zlatých předlužený grunt.

V pozůstalostním řízení prováděném lysickou vrchností byl půllán oceněn částkou 2 400 zl. K tomu se do aktiv připočetlo 299,28 zl. za prodaný dobytek, hospodářské nářadí a jiné cennosti dle licitačního protokolu z 29.3.1826. Pasiva ve výši 2 838,46 zl. pozůstávala: z dluhu kunštátskému p. Augustinu Scholzovi ve výši 2 734 zl. 56 kr., zajištěnému v pozemkové knize na základě dlužního úpisu z 2.1.1817, z nákladů pohřbu podle kvitance 11 zl. 22 kr., za doklady 2 zl. 32 kr., zbytek nákladů sporu připadající na zůstavitele ve výši 59 zl. 56 kr. a z pohledávky Frant. Hatlánka za smířené náklady 30 zl.

K zadlužení došlo patrně v důsledku velkých kontribucí a naturálních dávek ukládaných za napoleonských válek a platů za výkup nemovitostí r.1807, per 150 zl. a 2 000 zl. za prominutí resp. omezení robotní povinnosti aboliční smlouvou z r. 1810. Hospodářství zesnulého zatížily i náklady sporu. Přispěl k tomu patrně i státní bankrot z r. 1811.

Za této tíživé situace vznesli dědicové a poručník nezletilého Viktorina Jakub Žaluda prosbu, aby grunt byl propachtován a věřitelé se spokojili s pachtovným. Majitel drnovského statku jako vrchní poručník neměl proti pronájmu námitek.

Mezi dědici došlo 22.8.1828 k narovnání, podle kterého bratr Viktorina Michael se vzdal svého dědického práva k sírotčímu půllánu, když se Viktorin zavázal jemu i dalšímu bratru Vincencovi, tkalcovskému tovaryši, zaplatit každému po 100 zl. vídeňské měny. Dále se Viktorin zavázal poskytnout Michaelovi bezplatné bydlení ve výměnkářském domku, dokud nevyplatí jeho podíl až převezme grunt. V narovnání bylo připomenuto, že Michael je jako ženatý oprávněn doživotně užívat roli Bambačku, danou mu otcem svatební smlouvou. Finanční závazky Viktorina byly splatné po převzetí usedlosti. Stejnou dobu vznikne povinnost Viktorinovi poskytovat matce dostatečný výměnek doživotně, naproti tomu se matka vzdává

svého podílu ve prospěch ostatních dětí. Vrchnost se zavázala vést zvláštní účet o došlých platech z licitace, o ročně placeném pachtovném a z něho placených částek na pohledávku A.Scholze.

Dne 10. února 1832 uzavřeli dědicové další dohodu pro případ, že půllán připadne Viktorinovi. Ten se v ní zavázal zaplatit bratřím Michaelu a Vincencovi za vzdání se dědického práva po 40 zlatých; za dědický jejich podíl na sv. Václava, do 14 dnů po sňatku Michaelovi 200 zl., Vincencovi při sňatku 100 zl., zbytek 100 zl. na sv. Jana, sestře Anně 200 zl. ve stejných termínech. Matce pak ze stejného důvodu na požádání 60 zl. Od odevzdání usedlosti je povinen jí pak poskytovat řádnou výměnu.

Dohodu z února 1832 uzavřeli dědicové krátce před svatbou Viktorina, který se 26.2. téhož roku oženil s Mariánou, dcerou Jana Holase, celolánika v sousední Rozsíčce. Projevuje se v ní očekávaný přínos nevěsty.

Do pozemkové knihy z roku 1807 bylo vloženo vlastnické právo Viktorina Tomana k usedlosti v Ústupě č. 21 teprve 6.10.1840 jako neomezené právo. Tam je rozsah půllánu popsán poukazem na tereziánský katastr z r. 1753 s domem č.21. Roční povinnosti vůči vrchnosti jsou stanoveny 33 krejcary splatnými na sv. Jiří a 2 zlatými a 25 kr. na sv. Václava na pozemkové činži a naturální robotou upravenou aboliční smlouvou ze 17.9.1810. Jsou tam i uvedeny desátky, kterými je povinen olešnickému faráři, a povinnost platit obecní a veřejné dávky.

Vklad byl proveden na základě narovnání z 22.8.1828 a odevzdání z 3.8.1840, jak je německy psáno v pozemkové knize na fol.27 svazku obce Ústup. Na listě břemen na fol.28 je stejný den zápis pod stejným číslem, že závazky Viktora Toma na vůči jeho sourozencům byly již proplaceny a že tam vážne jen pohledávka jeho matky ve výši 60 zl. konvenční měny a právo její na určení slušného výměnku. Ve sbírce listin IX pozemkové knihy Lysice, "Grundbuchu", jak se tehdy říkalo,

je na straně 446 česky psaná kvitance z 10.srpna 1840, z níž pro zajímavost cituji: "60 zlatých jsem já nižepsaná Rosalia Toman, jakožto mně patřící podíl až do dnešního dne, richtig a jistotně obdržela." 25) 27)

Závazků vůči vrchnosti, majiteli panství a faráři byli poddaní a tedy i Viktorin Toman, zproštění teprve zákony o zrušení poddanství v polovině 19. století. K jejich vydání přispěla řada skutečností domácích i zahraničních. Poslední robotní vzpoura na Moravě z roku 1821 posílila přesvědčení o nutnosti důkladné změny právních poměrů selských. Úspěch pařížské únorové revoluce z r.1848 a vítězství lidových požadavků v jihoněmeckých státech podnítily bojového ducha i u nás a v celém rakouském císařství. Petice pražského měšťanstva, schválená na památné schůzi ve svatováclavských lázních advokátem Dr. Braunerem, žádala na králi také "všeobecné vykoupení z roboty a jiných urbárních povinností, jakož i vyzdvižení z poddanosti". Za zrušení roboty se přimlouvala u dvora také deputace českých šlechticů a velkostatkářů. Již 28.března 1848 vyšel císařský patent nařizující, aby robotní povinnost nejdéle do 31. května 1949 přestala za přiměřenou náhradu, jejíž velikost a způsob bude co nejdříve ustanoven cestou zákonnou. "Selský sněm" na Moravě se usnesl robotu a naturální desátky zrušit již k 1. červenci 1848. Usnesení sněmu bylo císařem potvrzeno a uvedeno v život. Poddanství a všechna pravomoc vrchnosti nad poddanými všech zemí na říšském sněmu zastoupených bylo zrušeno teprve patentem císaře Ferdinanda ze 7. září 1848, kterým schválil zákon říšského sněmu z téhož dne. Podrobnosti k jeho provedení byly uvedeny v cí.s. patentu ze 4. března 1849. 30) 31)

Vyvazovací listina, týkající se pololáníka Viktorina Toman, byla vydána 2.ledna 1850. Stanoví slušnou náhradu za zaniklá břemena částkou 1 zl. 17 kr. a 1/5 za úrok z gruntu a 9 kr. a 3/5 za povinnost předení lnu či konopí, celkem 1 zl. 20 kr. 4/5. Ta se snižuje o 1/3 dle § 16 patentu ze 4.3.1849 o 26 kr. 13/15 (mému výpočtu neodpovídá). Dvě

třetiny, dle § 17 příslušející vrchnosti, jsou uvedeny částkou 53 kr. 11/15 ročně, kapitalisovaně 17 zl. 54 kr. 10/15. Na tuto povinnost přispívá V.Toman polovinou t.j. ročně 26 kr. 13/15 a zaplatí celkem kapitál 8 zl. 57 kr. a 2/5. Druhou polovinu zaplatí země. Smlouvu podepsal a převzal za V.Tomana tehdejší představený obce Frant. Kotlán. 32)

Patentem ze 7.9.1848 zanikly za náhrady i desátky, které majitel usedlosti č. 21 byl povinen olešnickému faráři, které obnášely ročně 20 krejcarů, 3 vejce oceněné při stanovení slušné náhrady po 3/4 krejcaru, tedy na 2 a 1/4 kr. a 2 žejdlíky omastku v ceně 10 kr. Tyto urbarní povinnosti vůči faře byly zrušeny vyvazovací smlouvou ze 17.7.1851, podepsanou olešnickým farářem P.J.Pleskačem a zapsanou do pozemkové knihy usnesením z 10.ledna 1857. 25) 33)

Viktorin Toman zemřel 28.8.1871 v Ústupě. Sotva za šest neděl po něm umírá 8. října jeho manželka Mariana; oba jsou pohřbeni v Olešnici u sv. Mikuláše. 34) Nedlouho před smrtí převedl Viktorin Toman na svého syna Vincence, nar. 17.10. r.1842, a snachu Františku svatební a odstupní smlouvou z 10. a 28. prosince 1870, která byla vložena do pozemkové knihy panství Lysice obce Ústup - díl česky. 25) Když 15.2. r.1872 vstoupil v platnost zákon knihovní č.95/71 ř.z. a pro Moravu byl vydán zákon č.97/1874 ř.z. a další předpisy k jejich provedení, bylo vlastnické právo Vincence a Františky vloženo dle těchto norem do vložky č. 18 hlavní knihy pozemkové, založené pro obec Ústup německy a vedené tehdy u okresního soudu v Kunštátu. Tam je na listu A statkové podstaty ustaven půllán s dřevěným domem, stodolou a hospodářskými budovami č.21 na st. parcele č. 29 a 20 parcel zemědělské půdy v odstupní ceně 5 000 zl. rak. čísla, na listu B vlastníci a na listu C břemena - německy.

Svatební smlouvou ze dne 26. ledna 1907 převedl Vincenc Toman půllán v Ústupě na svého syna Vincence, narozeného 11.9.1873, a jeho manželku Marii. 35) I jeho potomci hospodáří na usedlosti, ovšem nyní jako členové JZD Mír Olešnice

a bydlí v obytné části usedlosti v Ústupě č.21. V roce 1964 nabyt účinnosti zákon č.22 Sb., kterým byl knihovní zákon z r. 1871 zrušen a zápisy do pozemkové knihy zastaveny. Evidence nemovitostí je nyní vedena u středisek geodzie jednotlivých okresů. Jest litovat, že k této nedokonalé úpravě došlo. Upustilo se totiž od nabývání vlastnictví nemovitostí vkladem, čímž odpadla záruka úplnosti evidence, byla zrušena i veřejnost evidence - další záruka jejich dokonalosti - a občanům omezena práva informací o vlastnických poměrech.

Z dalších 12 dětí Viktorina Tomana 4 zemřely nedospělé, pro ostatní nebylo na usedlosti pro založení rodin místo ani živobytí.

V další části pojednání se uvádějí osudy syna Viktorina Tomana

J o s e f a T o m a n a I

a jeho potomků ve čtyřech generacích. V každém z nich nese jeden potomek jméno Josef Toman a je uveden římským číslem. Nejstarší z nich se narodil 2.března 1848 v čís.21 v Ústupě.³⁶⁾ Vyučil se kovářem na Zemance v blízkém Prostředním Poříčí a byl na zkušené ve Vídni.

Ve 22 letech se oženil s 20 letou Marií, nar.5.1.1851, dcerou zesnulého čtvrtlánika Františka Kotlána z Ústupa č.1 a žijící Anny, dcery pololánika Josefa Holase v Ústupě. Sňatku požehnal 10.ledna 1871 vlastenecký kněz, básník a skladatel církevních písní Jan Pleskač v chrámu sv.Leopolda v Olešnici.³⁷⁾

Odstupní a svatební smlouvou z 28.ledna téhož roku na-
byli od matky nevěsty vlastnictví čtvrtlánu č.1 v Ústupě se
zděným domem, hospodářským stavením a dřevěnou stodolou,
s rolemi, zahradou, lukami a pastvisky v odstupní ceně
2500 zl., která byla zapsána ve vl.č.1 pozemkové knihy kat.
území Ústup.³⁵⁾ Zpočátku se jim nehospodařilo snadno, proto-
že většinu polí a luk přebírali od pachtýřů, kteří na nich
hospodařili jako na cizím a drancovali z nich co se dalo.

Statek (grunt) měl asi 65 měřic polí a luk. Odstupitelka z nich sama obhospodařovala jen asi 12 mír, protože její manžel František zemřel r. 1857 ve 33 letech a sama nebyla dost zkušená. Trochu jí pomáhal bratr švec, který se však přestěhoval do Jobové Lhoty, kam mladí manželé rádi chodívali.

Velmi brzy po svatbě, 27. dubna 1871, se narodil syn Josef II. Dcera Františka se narodila 3.10.1873, Růžena 9.3.1883 a poslední Marie 5.8.1885, všichni v Ústupě a byli pokřtěni v Olešnici. 41)

O děti se starali příkladným způsobem. Školní vzdělání jim doplnili výukou německého jazyka na "wechslu", který se prováděl tak, že do Ústupa přišlo dítě z německé rodiny z německé obce na Moravskotřebovsku, aby se v Ústupě naučilo česky a naopak Tomanovy děti chodily výměnou do německé školy a bydlely v německé rodině. Náklady se vzájemně rovnaly.

Syna Josefa II vychovali pro hospodářství. Po jeho sňatku dne 7.9.1897 s Josefou Ondráčkovou z Veselky mu umožnili, aby získal s manželkou čtvrtlán v Ústupě, zapsaný ve vl.č.11 pozemkové knihy a hospodařili na něm do r. 1940, kdy jej odstoupili mnou sepsanou smlouvou synu Antonínovi a snaze Anně, roz. Vyšínkové.

Dcera Františka se provdala dne 9.1.1894 za Františka Rintschke, velitele četnické stanice v Jevíčku, od r.1897 kancelisty a později vedoucího pozemkové knihy v Břeclavi do r. 1923.

O 10 let mladší Růžena si vzala četníka Jana Bartla, působilého v Jevíčku, dne 31.5.1910. Manžel se stal velitelem stanice v Rudě nad Moravou a po válce v Pratelsbruně, nyní Břeží u Mikulova, a tam odešel do důchodu.

Nejmladší Marie se provdala již 10.9.1906 za Jana Kobru, ředitele továrny na hedvábné zboží v Olešnici.

Ze vzpomínek M.Kobrové z let 1964-1966 38) je možno si představit, jak plynul život na ysi v Ústupě koncem minulého století. Mladí tam měla děcka radostné. Hrávala si na svatby. Z písku si pekla koláče. Na rybníce před školou se

brouzdala a Mařenka již jako děcko dobře plavala prsa i znak. Když byla snad dvanáctkrát za den ve vodě, musela ji maminka vyhánět. Koupala se jako ostatní dívky v zástěře. Nejprve chodila do jednotřídky v Ústupě. Byla velmi dobrou počtářkou a zajímala se o dějepis, zeměpis a češtinu. Ve 12 letech šla na rok na veksl do Březiny u Mor. Třebové k chalupníku, horníku na hlinku, jehož syn Hubert šel výměnou do Ústupa. Na vánoce byla krátce u sestry v Jevíčku, zbytek proplakala v Březinách. Během školního roku byla doma jen o velikonocích. I v německé škole prospívala, protože se již doma učila německy na "hodinkách u Onkla" Holase. Musela psát i úlohy u velmi přísného a důsledného pana učitele. Další vzdělání získala na šestitřídní škole v Olešnici, vzdálené 3 km, kam chodívala sama; podzimní mlhy a brzká tma v zimě jí naháněly strachu. Za zlého počasí přespávala v Olešnici. V zimě ji vozil tatínek na saních. Tam byla ve třídě první žačkou. Učila se tam i ručním pracem a malování olejovými barvami.

Jako v jiných rodinách žilo^{se} v Ústupě i na č.1 skromně. Marie bydlela za svobodna s rodiči a sestrou ve velké světnici. Rodiče spávali na jedné posteli, sestry na druhé. Bratr Pepa spával na posteli v maštali u koní, stejně jako kočí s pohůnkem. Dvě děvečky na kanapi, to jest na rozdělané lavici v kuchyni. Ve světničce spával Onkel Holas. Stavení bylo ve tveru obdélníka. Vpředu obytná část, ke které přiléhaly chlévy pro krávy, prasata a maštal pro koně. Zadní část tvořila stodola s párníkem, chlévy pro drůbež. Na dvoře byl hnůj i pumpa. Za stodolou později žentour.

I zařízení bylo skromné. Ve světnici byla kachlová kamna s pecí, která se vytápěla z kuchyně. Vedle postelí tam byl stůl se židlemi, divan (pohovka), prádelník zvaný šublát-kosten a později šicí stroj. Na dřevěné deskové zemi jedno-
duchý koberec. V kuchyni vedle pece na chleba kachlový sporák, velký ručně zhotovený stůl s trnoží, u kterého jídávala rodina i s čeledí. Šaty byly uloženy ve třech skříních (Kost-

nech) na chodbě. Děvečky je měly na půdě. Nejméně jednou ročně se byt i stavení líčily vápnem. Za okny byly květiny v květináčích (bulácích).

Strava byla jednoduchá, výživná. K snídani v létě syrovátková, v zimě zelná polívka s bramborem. V neděli pravá káva, někdy i ve všední den se suchým chlebem. Dopoledne se svačil chléb s máslem a tvarohem nebo smažená vejce; v zimě chléb se škvarky a sádlem. K obědu bývala polévka bramborová, čočková, hrachová, mléčná, kynuté knedlíky, ovocné v bramborovém těstu, koláče, buchty, hrách, čočka s vejcem, zelenina, mrkev, fazole, salát se smetanou, vše z vlastní zahrady. Maso každou neděli vepřové, králík, uzené, kuřata, drůbež, husy i hovězí, také zajíc-polňák a zabíjačka. Někdy bývalo maso i ve všední den. K tomu brambory, knedlíky, zelí, salát, omáčky cibulová, česneková, polská. Odpolední svačina byla jako dopolední, někdy káva. K večeři pravidelně mléko, podmáslí nebo polévky s bramborem. Pekly se také vdolky z ječné mouky, mazané kadtátkovými povidly, smažily se z jemného těsta boží milosti.

V zimě se dralo peří, zpívalo se přitom, někdy za zvuků houslí nebo citery. Každou neděli se šlo nebo jelo bryčkou do kostela, v zimě na parádních saních se zvonky na postrojích koňů. Hospodáři se většinou zdrželi v hospodě. V létě šla chaša do polí a luk na kvítka. Navštěvovaly se i pouti na Majdalence, ve Švarcu, v Křetíně a na vzdáleném Vranově. Svatby byly okázalé. Jelo se v kočárech. Nevěsta byla v bílém, ženich v černém, hostina bývala doma, při větších svatbách byla v hospodě U švédských koulí v Ústupě muzika a pochoštění.

Rodiče připravili i dcery dobře pro rodinný život, před svatbou se učily šít, vařit v restauraci, mladší sestry bydlely u starší sestry v Břeclavě, kde se učily v hotelu Koruna. Tam se také učily žehlit košile a škrobit je - i manžety - podle tehdejší módy. Děvčatům koupili v Boskovicích zařízení ložnice a kuchyně. Dali jim také výbavu na tři

postele s prošívanými pokrývkami, nádobí a potřebné do domácnosti. Zásobovali je produkty hospodářství, máslem, moukou na chleba, který se tehdy zadělával doma a pekl u pekaře. Kromě toho dostávaly i tatínkem strílené koroptve a zajíce, v zimě pak zabíjačky. Dcery na oplátku pekly cukroví a posílaly rodičům ovoce z jižní Moravy. Vztahy manželů Tomanových byly krásné, i když Josef Toman nenacházel vždy plné porozumění pro své široké zájmy hospodářské, myslivecké a veřejnou činnost u manželky, která byla, jak se v rodině říkalo, metr a dozírala důsledně na hospodářství. Pěkné vztahy byly narušeny těžkou chorobou maminky Marie Tomanové, její rakovinu se nepodařilo zachránit ani primáři Bakešovi, který ji o vánocích 1913 operoval v Brně na Žlutém kopci. Josef Toman byl po mnoho let starostou obce Ústupu, předsedou místní školní rady, pracoval v záloženství jako revizor, účastnil se založení škrobárny v Olešnici, kde sedláci lépe zpeněžovali brambory. 40) Zastupoval jako jednatel Rolnickou vzájemnou pojišťovnu, Vzájemnou pojišťovací krakovskou společnost, uzavíral pojistky nejen v Ústupu nýbrž i na Veselce, v Jobové Lhotě a Olešnici. Dostával ze sjednaných pojistek 12 % provize, dosahující u každého ústavu necelých 100 K dobré měny v r. 1907. Věnoval se také obchodu s umělými hnojivy, zavedl jejich používání a tím i zvýšení výnosu půdy. Vysadil ovocnou zahradu a zřídil menší zeleninovou zahradu před domem. Josef a Marie Tomanovi zvelebili hospodářství, dařilo se jim dobře, ke statku přikoupili pozemky. 35)

Josef Toman I zemřel 23.března 1916 zavražděn i se svou hospodyní. Šlo o loupežnou vraždu motivovanou touhou po majetku. Pachatel byl odsouzen k trestu smrti. 42) Dědicem čtvrtlánu č. 1 v Ústupě se stal

J o s e f T o m a n I I

na základě dohody se svými sestrami. Prvou polovinu zdědil po matce, zesnulé 3.4.1914, druhou po otci r.1916. Jeho sestry se spokojily úsporami rodičů. Každá dostala ca 5000 K a stejný podíl na pohledávkách. 35) 42) 43)

Josef Toman II. se oženil 7.9.1897 se stejně starou Josefou Ondráčkovou ze sousední Veselky a koupili si ze společných prostředků čtvrtlán č. 11 v Ústupu dne 5.ledna 1899 ³⁵⁾, na kterém hospodařil více než 40 let. Stejně dobře vychovali všechny 4 děti: Josefa Tomana III, nar.5.2.1900, Františka, nar.4.3.1902, Antonína, nar.3.3.1904 a Františku, nar.11.10. r.1897. ⁴¹⁾ Stejně jako jeho otec byl - ovšem jen kratší dobu - od r. 1909 starostou obce. ⁴⁰⁾

Když bylo Josefu II a Josefě Tomanovým 68 let, předala matka synu Antonínovi odstupní smlouvou ze 17.2.1940 svoji ideální polovinu čtvrtlánu s domem č.11, stodolou a pozemky za 30 000 Kč, splatných kdykoli na požádání, a ponechala si za zbytek nevyčerpané ceny rozsáhlý výměnek. Odstupní a svatební smlouvou ze dne 28.12. téhož roku převedl Josef II nevěstě syna Anně Višinkové svoji polovinu gruntu č. 11 pod podmínkou sňatku, když si Antonín s Annou slíbili také společenství statků za 30 000 s výhradou doživotní, bezplatné a nerozdílné výměny, obdobné jako u Josefy Tomanové, tohoto rozsahu: ponechat v domě č.11 v Ústupu k výhradnímu užívání světničku po pravé straně při vchodu do domu i se spížíkou, s povinností místnosti tyto k řádnému bývání upravit, t.j. okny, dveřmi, dřevěnou podlahou a kamny ku vaření a pečení způsobnými opatřit, stejně tak i příslušným elektrickým osvětlením, spížíku pak se světničkou řádnými dveřmi spojit, to vše nákladem nastupitelky; z odstoupené zahrady p.33 ponechat jim k doživotnímu užívání část ve výměře půl míry u stodoly s povinností nastupitelky tuto zahrádku jim každoročně obdělávat a pohnojovat. Krávu, kterou odstupitel vlastní, bude povinna nastupitelka ve svém chlévě jemu držeti při společném žlabě a ošetření a pro případ, kdyby odstupitel, případně jeho manželka, samy krávu dojití nemohli, budou oprávněni k tomuto najmutí si cizí osobu na útraty nastupitelky a krávu mohou kdykoliv výminkářii pásti na mezích hospodářů, ovšem beze škody na jiných pozemcích. Konečně dodávají jim ročně z úrody právě

uplynulého roku 3 q žita, 1 1/2 q pšenice, 1 q ovsa, zrna čistého a zdravého s přivezením do jejich výminkářského bytu a uložením na místech výminkáři vykázaném, dále odvézt toto obilí do mlýna a mlýnské výrobky opět dovézt, dále dodat 10 q jedlých vybraných bramborů, opět s dovezením a uložením na místě vykázaném výminkáři. Denně jedno zdravé slepičí vejce. V případě, že by odstupitele jeho manželka Josefa Tomanová předemřela, byla by nastupitelka povinna odstupiteli dodávat ročně půlku vepře o mrtvé váze 60 kg, měsíčně 1 kg sádla vepřového přepuštěného a to v dávkách dle přání výminkáře, v každém případě, kdyby výminkáři krávu nadrželi, dodávati jim denně 1 litr čerstvě nadojeného neodstředěného mléka kravského; jako v dřívější smlouvě zajišťuje nastupitelka výminkářům volný přístup a pohyb po celém domě č.11 co do míst jejich potřeby a zavazuje se odstupitele ošetřovat, platit mu léky a lékaře a vystrojit mu slušný pohřeb. Na poslední straně smlouvy je podpis Josefy Tomanové, potvrzující, že zaplacením obnosu 30 000 dluh vyrovnán s datem 24.3.1941.³⁵⁾

Tento velmi rozsáhlý výminek se nestal tíživým, protože oprávnění jej užíli jen krátkou dobu, když Josef Toman zemřel 11.1.1941 a Josefa 8.12.1942, a nastupitelé uzavřeli sňatek 17.2.1941 v Olešnici,⁴¹⁾ S hospodářstvím převzali Antonín a Anna na živém inventáři dva koně, dvě krávy, prasata, drůbež a mrtvý inventář - vozy, stroje a pod. Nevěsta měla z domu jednu krávu.

Čtvrtlán č.1 v Ústupě s loukou p.č. 160 v katastru obce Veselá nabyt od rodičů Josefy a Josefa Tomanových jejich syn

J o s e f T o m a n III

se svou nevěstou Vlastou Včelíkovou svatební a odstupní smlouvou ze dne 17.11.1926, sjednanou za účasti otce nevěsty Jana Včelíka, rolníka ze Sulíkova č.18 jako upisovatele věna 15 000 korun bez všelikého příslušenství, bez zásob a domácího zařízení, s jedním koněm "fuchsem" a krávou "červenou plosou" v ceně 50 000, s rozsáhlou výměnou odstupitelů a právem byt-

ného výměnku pro jejich syna Františka. Začal tedy hospodařit na holém gruntě. Právo bytu jeho bratra zaniklo po té, když František Toman koupil se svou manželkou hospodu č.4 v Ústupě s lesem a přílehlými pozemky trhovou smlouvou z 30.11.1929.

Pozemky Josefa Tomana III i s výměrami jsou i s jejich výnosem zevrubně popsány v pozemnostním archu ⁴⁴⁾ č.1 obce Ústup vl.č. 1 domu č.1 ke konci roku 1907, výměrou 13 ha 63 a 45 m² polí s výnosem 55 zl.61 kr., luk 5015 m² a 11 zl.

9 kr., zahrad 134 m² s 16 kr., pastvin 8846 m² s 98 kr., stav. plochou 869 m² s 97 kr., dohromady plocha 16 ha 21 a 48 m² s výnosem 97 zl. 38 kr. t.j. 194 K 76 hal.

Zemědělská usedlost Josefa Tomana v Ústupě byla dohodou ze 16.9.1957 převzata podle vl. nař. č.50/55 Sb. do obhospodařování Státního statku v Dolní Rožínce, pokud šlo o zemědělskou půdu - mimo zahradu. Protokolem z 6.1.1958 byl předán živý a mrtvý inventář. Majitelka Vlasta se synem Stanislavem, nar. 1934 a snachou Marií, nar.1936, vstoupili do zaměstnání u St. statku. Hospodář Josef III byl churav a 6.8.1958 umírá. Byl dobrým hospodářem, absolventem zimní hospodářské školy v Boskovicích, vynikajícím lyžařem, když vojákoval v presenčnické službě u horského pluku, dlouholetým funkcionářem hasičské jednoty v Ústupě, náčelníkem okrsku, myslivcem a také honebním starostou, mnoho let starostou Ústupa. ⁴⁰⁾ Za okupace pomáhal lidem potravinami, což mu vyneslo trest rozsudkem německého soudu v Brně v r.1944. Nástup jeho trestu se podařilo odsunout do poloviny ledna 1945 a dosáhnout i jeho přerušení na jarní zemědělské práce. Propuštěn byl počátkem května z pražského Pankráce. ⁴³⁾⁻⁴⁵⁾

Vedle zmíněného syna Stanislava zanechal manželce vdově 3 dcery: Marii nar.1927, Františku nar.1929 a Vlastu a syna

J o s e f a T o m a n a I V

narozeného 27.4.1931.

Josef Toman IV, který vystudoval při zaměstnání VŠZ v Brně a zastává vysoké funkce odborné a veřejné, se oženil v roce 1952 a má dvě děti, z nichž syn nese jméno Josef Toman V a narodil se 23.12.1964.

Připojené tabulky obsahují rodokmen jedné větve Tomanů z Ústupa doby staré a doby nové, rozrod potomků Josefa Tomana I ve dvou generacích a vývod Viktorina Tomana.

Poznámky:

- 1) Matriky katolického farního úřadu Olešnice na Moravě (dále MO) ve Státním oblastním archivu Brno (dále SOA Brno), sign.282.
- 2) MO SOA Brno, sign.282.
- 3) Matrika farního úřadu Lysice, SOA Brno, sign.268
- 4) Lánové rejstříky panství Lysice a statku Drnovice, SOA Brno, sign. L 306
- 5) MO SOA Brno, sign. M 290 a 291
- 6) Rektifikační akta statku Drnovice, obec Ústup, SOA Brno, RA 306
- 7) Dominikální fase statku Drnovice, obec Ústup, SOA Brno, DF 191
- 8) Tereziánský katastr statku Drnovice, obec Ústup, SOA Brno, T 317
- 9) L.Hosák, Dějiny Boskovska r.1931, s.15, in: Vlastivěda

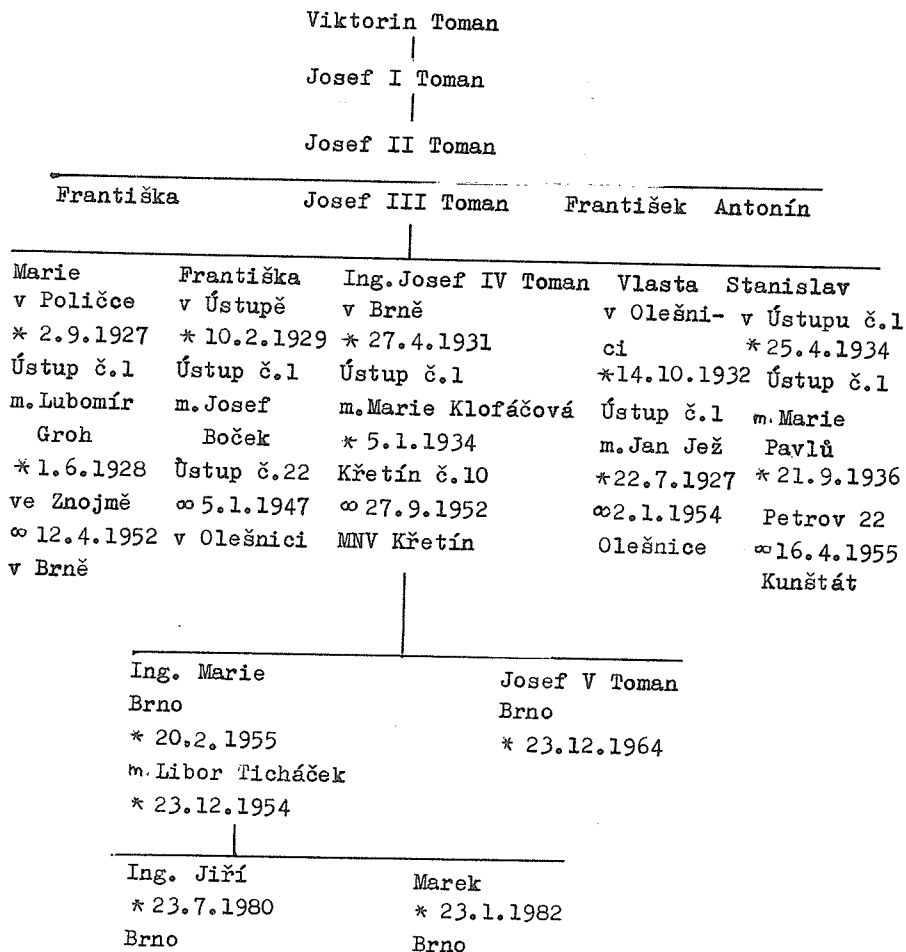
Boskovska

- 10) J.Krušina, Dějiny Trpína a okolí, 1948, s.115
- 11) MO SOA Brno, M 290
- 12) J.Krušina, c.d. s.81
- 13) J.Višinka, Dějiny městečka Olešnice na Mor. z r.1971
v rukopise u jeho rodiny v Olešnici
- 14) MO SOA Brno, M 282,288,291.
- 15) Urbaniální fase panství Drnovice, dědina Ústup, SOA Brno,
sign.UF B 36
- 16) Památné záznamy Pavla Tomana v Ústupě z let 1925-1961,
v rukopise u jeho rodiny
- 17) J.Fišer, Selské nepokoje na Moravě r.1775, in: Časopis
pro dějiny venkova, roč.1935, s.49-64,107-127,155-171.
- 18) Fond Moravské gubernium v SOA Brno, sign. U 36/10 a 36/15
- 19) J.Obršlík, Povstání r.1775 na Moravě, in Acta universita-
tis Carolinae, Philosophica et historica XII-1972, s.233-
250
- 20) F.Zřídka veselý, Boj lysických poddaných proti vrchnosten-
skému útlaku v l.1773-75, in: Sborník Matice moravské,
roč.78,1959,s.256-269.
- 21) Prameny k nevolnickému povstání v Čechách a na Moravě
v roce 1775, Academia Praha 1975
- 22) K.Krofta, Dějiny selského stavu, Praha 1949 a tam citova-
ná literatura, s.202-203, 216,217, 221-229
- 22a) Josefský katastr, panství Lysice, obec Rozsíčka a dědi-
na Ústup, SOA Brno D 6 J č.3242 a 3243
- 23) J.Pekař, Dějiny československé, Praha 1921, s.111-119
- 24) MO SOA Brno, sign.283 a 289
- 25) Pozemková kniha panství Lysice (1807-1878) Ústup - díl,
SOA Brno, fol.25-29
- 26) Matrika výnosu pozemkového obec Ústup, SOA Brno D 7 -
B 352-55/B
- 27) Kniha listin poz. knihy panství Lysice sv.IX,sign.14034
- 28) Přiznání desátků placených olešnickému faráři k 20.2.1820
Okresní archiv Blansko, pob.Boskovice

- 29) MO SOA Brno, sign. M 284 a 292
- 30) J.Pekař, c.d. s.131
- 31) K.Krofta, c.d., s.411 a násl.
- 32) Vyvazovací operáty poddaných z let 1849-1889, statek Drnovice, SOA Brno, sign. II B 19 1579/12/189. "Wykaz náhrady za wyprosstěnj gruntů z břemen v Obci Ústupu"
- 33) Odškodňovací záznamy obce Ústup fary Olešnice II B 19 1180/ O 53
- 34) MO SOA Brno M 293
- 35) Pozemková kniha obce Ústup uložená u St.notářství Blansko vl.č. 1 a 18 s dokumentací v tamní sbírce listin
- 36) MO SOA Brno, sign.285
- 37) MO SOA Brno, M 290
- 38) Vzpomínky M.Koberové v archivu rodiny v Brně
- 39) Spis zemského soudu v Brně č.j. Vr II 620/16 v archivu krajského soudu v Brně a výpis z tohoto spisu v archivu Dr.Kobera v Brně
- 40) Fond obce Rozsívka-Ústup Okresního archivu v Blansku, protokoly místní školní rady, obecního výboru z let 1878 až 1911
- 41) Matriky obce Ústup na MNV Olešnice na Moravě
- 42) Spisy okresního soudu v Kunštátě, pozůstalost Marie Tomanové zn.A 113/14 a Jos.Tomana A 150/16
- 43) Záznamy v životopise Dr.Kobera s dokumentací v jeho archivu v Brně
- 44) Pozemnostní arch a dohoda z 16.9.1957 s přílohami u rodiny Tomanů v Ústupě č.1
- 45) Spis 4 Js 599/44 a 5/502/44 německého zemského soudu v Brně a část. výpis z něho v archivu dr.Kobera v Brně.

Stručný rodokmen jedné větve rodu Tomanů z Ústupa.

Doba nová.

RODINA TOMANŮ
z Ústupu
u Olešnice na Moravě

BLAŽEJ TOMAN
ze Lhoty
† před 1715

JIRÍ TOMAN
v Ústupě

*1675, †20. 6. 1766

sňat. 21. 5. 1709
VERUNA BLÁHOVÁ
*6. 1. 1685, †3. 11. 1711
z Rozsíčky

sňat. 1712.
MARINA
*1682, †4. 7. 1729

sňat. 4. 9. 1729
ANNA STEJSKALOVÁ
z Louky

Zpracoval:
JUDr. Jan Kober *1911
v roce 1971 v Brně,
Vackova 49

VÁCLAV	MATĚJ	VĚRUNA	JAKUB	KATEŘINA	JAKUB TOMAN v Ústupě	MARINA	JOSEF	JAN	JOSEF			
*26. 9. 1709 sňat. 15. 1. 1736 KRIST. JURÁKOVÁ z Prosetína	*26. 1. 1711 sňat. 17. 11. 1743 MARINA PRÁŠILOVÁ z Ústupa	*14. 1. 1713 sňat. 20. 2. 1735 JOSEF KALAS z Poříčí	*11. 7. 1716 †11. 7. 1716	*28. 8. 1717 ROZINA *28. 8. 1717	*22. 4. 1734, †22. 3. 1809 sňat. 1. 2. 1756 VERONIKA HOLASOVÁ z Rozsíčky *2. 2. 1733, †5. 2. 1801	*6. 8. 1730 sňat. 28. 1. 1752 FILIP KOHOUTEK z Kunic	*2. 3. 1732 †15. 1. 1734	*23. 5. 1741	*20. 2. 1744 †24. 12. 1746			
	TOMÁŠ	MARINA	BARBORA	FRANTIŠEK	JAN TOMAN rolník, Ústup č. 21	KATEŘINA	JAKUB	TEREZIE	ROSALIE	ANNA		
	*8. 11. 1756 †21. 12. 1757	*31. 10. 1758 sňat. 9. 2 .1779 ANT. KOVÁŘ z Rosičky	*1. 12. 1760 sňat. 22. 1. 1786 FR. DRÁBEK z Býkovic	*28. 8. 1763	*19. 5. 1768, †12. 3. 1826 sňat. 26. 8. 1792 ROSALIE JELÍNKOVÁ z Olešnice *3. 4. 1771, †19. 3. 1852	*20.10. 1765 sňat. 18. 1. 1790 KRISTIAN BEDNÁŘ z Ústupa	*22. 3. 1770 †22. 3. 1770	*11. 11. 1772	*29. 8. 1775 sňat. 28. 9. 1801 JAN VANĚK	*12. 6. 1779 †16. 6. 1779		
	FRANTIŠEK	ANTONÍN	MARIANA	MICHAL	VIKTORIN TOMAN rolník, Ústup č. 21	JAKUB	ANNA	VINCENC	TOMÁŠ			
	*8. 9. 1793 sňat. 1. 3. 1813 KAT. CHALUPNÍKOVÁ z Chhova	*28. 10. 1796	*15. 2. 1798 †9. 10. 1798	*27. 8. 1799 sňat. 27. 4. 1823 KAT. WEINEROVÁ z Olešnice	*5. 9. 1810. *28. 8. 1871 sňat. 26. 2. 1832 MARIANNA HOLASOVÁ z Rozsíčky *15. 5. 1810, †8. 10. 1871	*27. 11. 1801 †15. 12. 1801	*27. 5. 1803 sňat. 26. 10. 1829 FR. SLEZÁK z Ústupa	*20. 3. 1806 sňat. 27. 11. 1832 TER. VATLACHOVÁ z Ústupa	*16. 12. 1807 †16. 12. 1807			
FRANTIŠEK	MARIANA	ANNA	JAN	ANASTAZIE	JOSEF TOMAN rolník, Ústup č. 1	VINCENC	VINCENCIE	JOSEFA	FRANTIŠKA	FRANTIŠEK		
*24. 4. 1833 †12. 5. 1833 ANNA *5. 4. 1834 †26. 7. 1834	*17. 7. 1835 †20. 7. 1848 VIKTORIN *4. 5. 1841	*14. 1. 1837 sňat. 10. 7. 1864 JOSEF HŘEBÍČEK z Ústupa sňat. 21. 11. 1870 FR. WALTER z Olešnice	*13. 5. 1838 sňat. FR. ŠTENCLOVÁ ze Zvolové	*3. 12. 1839 †22. 5. 1869 sňat. 8. 6. 1860 VIKT. HŘEBÍČEK z Ústupa	*2. 3. 1848, †23. 3. 1916 sňat. 10. 1. 1871 MARIE KOTLÁNOVÁ z Ústupa *5. 1. 1851, †3. 4. 1914	*17. 10. 1842 †22. 5. 1926 sňat. 21. 11. 1870 FR. LAHODNÁ ze Čtyř Dvorů	*17. 6. 1844 sňat. 26. 11. 1866 FR. HALVA z Chhova	*5. 2. 1846 sňat. 27. 6. 1867 DOMINIK HŘEBÍČEK z Ústupa sňat. 3. 7. 1893 JOSEF ŽALUDA z Ústupa	*19. 10. 1850 †23. 1. 1884 sňat. 10. 1. 1870 VIKT. HŘEBÍČEK	*4. 1. 1853 †1. 8. 1909 sňat. FR. VEČEŘOVÁ		
	JOSEF TOMAN rolník, Ústup *27. 4. 1871, †11. 1. 1941 sňat. 7. 9. 1897 JOSEFA ONDRÁČKOVÁ z Veselky *15. 3. 1871, †8. 12. 1942			FRANTIŠKA provd. RINTSCHOVÁ * 3. 10. 1873, †27. 3. 1934 sňat. 9. 1. 1894 FRANTIŠEK RINTSCH, listovní Břeclav, *8. 5. 1861, †19. 10. 1931			RŮŽENA provd. BARTLOVÁ *9. 3. 1883, †17. 12. 1963 sňat. 31. 5. 1910 JAN BARTL vrch. čet. str. Pratlsbrun - Březí *23 .12. 1870, †27. 6. 1935		MARIE provd. KOBEROVÁ *5. 8. 1885, †4. 10. 1966 sňat. 10. 9. 1906 JAN KOBER, ředitel továrny Olešnice na Moravě *13. 2. 1872, †21. 11. 1933			
JOSEF TOMAN	FRANTIŠKA provd. Říhová	FRANTIŠEK TOMAN	ANTONÍN TOMAN	FRANTIŠEK RINTSCH	VILIBALD RINTSCH	Dřfm OTTO BARTL	VILMA BRABCOVÁ	MUDr. JAN BARTL	PhDr. LEO BARTL	MVDr. HELLMUT BARTL	MARIE VOGELOVÁ	JUDr. JAN KOBER
*5. 2. 1900, †6. 8. 1958 sňat. 23. 11. 1926 VLASTA VČELÍKOVÁ ze Sulíkova *2. 11. 1900 rolník, Ústup č. 1	*11. 10. 1897, †8. 8. 1960 sňat. 24. 11. 1924 JOSEF ŘÍHA *12. 2. 1898, †29. 12. 1970 řezník, Olešnice 74	*4. 3. 1902 sňat. JOS. PRÁŠILOVÁ z Ústupa rolník, Ústup č. 24	*3. 3. 1904, †22. 12. 1953 sňat. 17. 2. 1941 ANNA VIŠINKOVÁ z Olešnice *5. 6. 1913 rolník, Ústup č. 11	*18. 11. 1894 †7. 7. 1915 student, Břeclav	*2. 6. 1896, †21. 1. 1951 sňat. 2. 4. 1936 HANY MATYÁŠOVÁ *17. 10. 1899 ved. soudní úředník Nový Jičín	*18. 7. 1910 sňat. 20. 6. 1959 ANNY BAUMANN *8. 8. 1918 ved. úředník Linec, Rakousko	*2. 1. 1912 sňat. 1. 5. 1937 VOJTECH BRABEC *8. 3. 1905 ved. úředník Linec	*28. 4. 1913 sňat. 14. 9. 1957 GERTRAUD SIEGL *3. 3. 1926 odborný lékař Gmunden, Rakousko	*15. 9. 1917 sňat. 5. 8. 1946 ELISABETH HELD *4. 11. 1923 profesor Štýrský Hradec, Rakousko	*20. 9. 1922 sňat. 28. 8. 1956 ALICE SKOF *30. 5. 1931 zvěrolékař Gratkorn, Rakousko	*12. 8. 1907 sňat. 23. 11. 1935 KAREL VOGEL *25. 5. 1908 ved. úředník Šumperk na Moravě	*17. 9. 1911 sňat. 29. 12. 1949 RŮŽENA SUSOVÁ *28. 12. 1910 advokát v Brně

Vysvětlivky: O = Olašnice
R = Rozsídka
Ů = Ůstup

Pavel Stejskal II z Louky
+ 31.4.1673

Jüri Čech
 Kšipěn Pelltān
 Ķimons Dobīšs D.-U. Vēstis
 Pēteris Andrejčēks O. Kēšlāves
 Jānis Čermāčēks D.-U.
 Jānis Vēstis D.
 Māndzklis Filipovs

[illegible]

HOVORY G + H

PhDr. Milan Buben se narodil dne 25. května 1946 v Praze. Po maturitě absolvoval filosofickou fakultu University Karlovy, obory anglický jazyk a český jazyk, které si ještě rozšířil státní rigorosní zkouškou z obecných dějin. Po základní vojenské službě působil nejprve jako středoškolský profesor a od roku 1980 pracuje jako odborný asistent v Ústředním ústavu pro vzdělávání pedagogických pracovníků v Praze.

1. Co Vás přivedlo k zájmu o heraldiku a genealogii; měl jste nějaký svůj vzor či učitele a co Vám dodnes tato krásná věda přináší?

Zájem o národní dějiny a kulturní památky mi byl vštěpován již rodinnou výchovou a pamatuji se, že krása a monumentalita erbovního umění na mne působila již v dětských letech při návštěvách našich hradů a zámků. Bezprostředně mě však k heraldice přivedl poslech tzv. heraldických okének Adolfa F.J. Karlovského v tehdy oblíbeném rozhlasovém pořadu Kolotoč. Po jedné z relací v roce 1968 byla odvysílána výzva, aby se zájemci o tuto pomocnou vědu historickou hlásili do nově založené Heraldické sekce Klubu vojenské historie při Vojenském historickém ústavu v Praze. Neodolal jsem a napsal na zveřejněnou adresu. Brzy jsem dostal odpověď, a tak jsem se vydal na svou první schůzku s heraldikou. Vzpomínám si, že hlavní náplní této schůzky byla příprava vydání prvního čísla Erbovních sešitů. Brzy jsem zjistil, že toho o heraldice vím velice málo, zvláště pak z teorie, a že znalost erbů předních šlechtických rodů je pro jakoukoliv heraldickou činnost nedostatečná. S povděkem vzpomínám na to, že se mne ujali tehdejší předseda sekce pan Adolf F.J. Karlovský a tehdejší herold sekce pan Alfred Ch. Wierer, kteří mně nejen ochotně zapůjčili odbornou

literaturu, ale především mně poskytli hodně ze svého volného času, aby mě zasvětili do tajů heraldiky. Dodnes mně heraldika přináší uspokojení i potěšení v dnešním přetechizovaném životě i dobrý pocit z pěstování oboru, který tvoří neodmyslitelnou součást kulturního i historického dědictví po našich předcích.

2. Letos uplyne dvacet let od vzniku Heraldické sekce KVH při VHÚ Praha, v jejíž šlépějích kráčí nyní pobočka Heraldika ČNS. Povězte později narozeným čtenářům něco o počátcích renesance heraldiky v Praze.

O tom, jak jsem se stal členem HS KVH při VHÚ jsem Vám již řekl. Stal jsem se také členem jílovského sdružení heraldiků a zakládajícím členem Genealogické a heraldické společnosti, kde jsem dokonce již od její ustavující schůze v Národním museu dne 5. března 1969 byl členem výboru. V roce 1972 jsem v této společnosti byl zvolen do funkce druhého místopředsedy a ve výboru setrval do roku 1975, kdy jsem na své místo resignoval. Důvodem bylo příliš velké časové zaneprázdnění i jisté názorové rozdíly koncepčního charakteru. V té době totiž se již díky pochopení vedení České numismatické společnosti ustavila a pracovala pobočka Heraldika ČNS, která zaručila kontinuitu rozpuštěné Heraldické sekce. Tento kolektiv vždy razil zásadu, že je třeba heraldiku oprostit od prostého sběratelského zájmu a přistupovat k ní z vědeckých posic a tím ji pomoci zaujmout plnoprávné postavení mezi ostatními vědeckými disciplinami. Čtenáři neznalému tehdejších poměrů se může jevit toto tvrzení jako přehnané, ale tehdy byla heraldika skutečně přehlížena a musela si své místo postupně vybojovávat. Ostatně s názorem, že heraldika je mrtvá a dnešku nic neříkající, se můžeme čas od času setkat u nezasevěnců i dnes. Protože mně názorově zůstal nejbližší kolektiv dnešní pobočky Heraldika ČNS, věnoval jsem veškeré úsilí činnosti tomuto sdružení heraldiků. Již ve staré Heraldické sekci jsem pracoval

jako jednatel a publikoval své heraldické prvotiny na stránkách *Erbovních sešitů*. Dnes s odstupem doby vidím, jak jsou tyto články nedokonalé. V pobočce Heraldika ČNS jsem prošel téměř všemi možnými funkcemi ve výboru, nejprve jako jednatel, později jako pokladník a místopředseda a od roku 1984 jako její předseda. I když jsem své další články publikoval téměř výhradně na stránkách heraldických ročenek, snažil jsem se i jinde heraldiku propagovat a hlavně ji správně interpretovat. Tak jsem se svou maminkou Julií Bubnovou vytvořil heraldické expozice držitelů východočeských zámků Častolovice a Doudleby nad Orlicí a nakladatelství Orbis vydalo pro tyto objekty i heraldické pohlednice. Pro totéž nakladatelství jsme ještě vytvořili soubor znaků držitelů zámku Kratochvíle. Pro památkáře a restaurátory jsem vytvořil několik expertíz a určení znaků. O heraldice jsem měl dost možností přednášet, a to nejen na půdě naší pobočky pro naše členy, ale i pro dobrovolný aktiv zpravodajů památkové péče v Praze, pro Klub za starou Prahu, pro pracovníky Státní památkové péče a ochrany přírody Severočeského a Středočeského kraje, pro pracovníky Pražské stavební obnovy a pro zájemce z řad nejširší veřejnosti v rámci Sociálně akademie. Abych se však vrátil k Vaší otázce. Počátky heraldické práce v poválečném období nebyly snadné, byly však provázeny nezměrným nadšením a často i omyly. Časem začali odpadávat všichni pseudozájemci, kteří v heraldice spatřovali jakousi módní vlnu anebo v ní dokonce hledali i komerční uplatnění. Dodnes se setkáváme s tím, že za námi lidé přicházejí, projevují zájem, který však časem opadá, aby se nakonec zcela vytratil. Okruh spolupracovníků zůstává tak i nadále poměrně malý, to je myslím neduh, který postihuje nejen naši pobočku, ale všechna dobrovolná sdružení heraldiků v celé ČSSR. Přesto však odborná úroveň nejen jednotlivých periodik, ale především vlastních činností má stoupající tendenci. To je jistě radostné zjištění po téměř dvacetileté činnosti československých heraldiků a troufám si dokonce tvrdit, že snese neje-

nom srovnání s řadou zahraničních genealogických a heraldických společností v Evropě, ale dokonce je v některých směrech i předčí.

3. Ve svých studiích věnujete zvýšenou pozornost anglické heraldice. Z čeho pramení Váš zájem o tuto disciplínu na ostrovní Anglii?

Jak jsem Vám již řekl, vystudoval jsem anglistiku na filosofické fakultě University Karlovy. Již svou diplomní práci, kterou jsem obhajoval v roce 1970, jsem měl zaměřenu na heraldiku. Jmenovala se "Problematika překladu heraldických termínů v literárním textu" a byla rozdělena do tří částí - první byla obecně heraldická, druhá obsahovala řadu ukázek použití heraldické terminologie v anglické beletrii a jejich porovnání s českými nedokonalými překlady pramenícími z neznalosti anglické heraldické terminologie a konečně třetí část tvořil anglicko-český slovníček heraldických termínů.

Navíc jsem měl možnost dvakrát Velkou Británii navštívit, a to v letech 1969 a 1974. Znalost jazyka mi pomohla ještě hlouběji pochopit zemi, kde je heraldika nejenom živá, ale doslova kvetoucí a k zasvěcenému mluví téměř na každém kroku. Z britských ostrovů jsem měl navíc možnost si přivést dostatek odborné literatury, bez které není možné pochopit specifiku ostrovní heraldiky.

U nás se britskou heraldikou, pokud vím, vážněji zabývá jen pan Jiří Louda z Olomouce. Jeho pochopení a znalosti britské heraldiky jsou však ještě více opřeny o autopsy, než je tomu v mém případě.

Britská heraldika pro svou propracovanost, tradici i stálou životnost skýtá mnohá poučení i pro českého heraldika. Pokládám proto za svou povinnost seznamovat českou heraldickou veřejnost s vybranými partiemi této oblasti.

4. V listopadu 1986 se objevila na brněnských knižních pultech nikde neohlášená Vaše kniha Heraldika (vyd. Albatros, Praha

1986). Povězte nám něco o vzniku této knihy, která ač vyšla v edici pro děti, přinese mnoho¹ dospělému a poučenému čtenáři. Proč vznikla a čeho jste se přidržoval při výběru základních otázek?

Tak především mě překvapuje skutečnost, že se knížka začala v Brně prodávat již v listopadu. Podle rozhodnutí knižního velkoobchodu byl stanoven 15. leden 1987 za den zahájení prodeje.

Od podepsání smlouvy v roce 1978 uplynulo dlouhých 9 let a dnes, když si svou knížku pročítám, zjišťuji, že bych již mnohé psal jinak. Byl bych rád, kdyby si všichni čtenáři uvědomili, jak obtížné je psát tzv. populárně-vědecké knížky pro děti. Ten, kdo hledá přísná vědecká pojednání o heraldice, by neměl tuto knížku ani brát do ruky. Mým prvotním záměrem bylo nejen přiblížit heraldiku mládeži, ale také se pokusit vzbudit zájem o historii vůbec. U některých pasáží i některých definic muselo proto zákonitě dojít k menším zjednodušením (nikoliv však zkreslením) a věřte mi, vůbec nejtěžší bylo, mít stále na paměti, že čtenářem bude (nebo by měl být) dospívající člověk, který o heraldice neví nic, nebo téměř nic.

Dovolte mi, abych využil této příležitosti a touto cestou poděkoval oběma recenzentům - PhDr. Pavlu R. Pokornému a Jaroslavu Soukupovi, CSc., jakož i odpovědnému redaktorovi PhDr. Františku Honzákoví za jejich podporu i pochopení, jimiž mi byli všichni nápomocni.

Možná, že Vás bude zajímat, že nakladatelství Albatros mě požádalo po odevzdání rukopisu o vypracování poněkud rozšířenější verze určené mladému německému čtenáři. Tato německá varianta, kterou recenzoval doc.dr. I. Hlaváček, CSc., z filozofické fakulty University Karlovy v Praze, je již ve výrobě, přičemž NDR objednála 40 000 výtisků a NSR 10 000 exemplářů.

Při výběru základních otázek v obou knížkách jsem vycházel z osobních představ, co všechno by měl člověk, který chce alespoň trochu heraldice rozumět, znát.

5. Ilustrátorkou Vaší knihy Heraldika je Vaše maminka Julie Bubnová. Její heraldické kresby znají čtenáři našich GH periodik už dvacet let; řekl byste, kdo s heraldikou u Vás začal? Rádi bychom znali také něco bližšího o ilustrátorce Vašich prací i novoročenek.

Moje maminka Julie Bubnová (rozená Mühlová) se narodila 11. května 1911 a ke kreslení a malování ji v podstatě přivedlo rodinné prostředí. Její dědeček Antonín Mühl (1856-1905), žák J.Preislera, působil především jako malíř církevních obrazů. Vynikl tou měrou, že si u něho objednával obrazy mezi jinými i vídeňský arcibiskup dr. Piffl. Rodinnou tradici převzal jeho syn a mamčin strýc Josef Mühl (1877-1938), který pokračoval v otcově práci. Podle vyprávění maminky u něho jako děvče vysedávala v ateliéru a tam se naučila nejen různým technikám kresby, ale i malby.

S heraldikou v naší rodině jsem začal až já. Maminka si však brzy osvojila principy heraldické kresby a vytvořila již kolem jednoho tisíce znaků. Jako ilustrátorku své knížky jsem prosazoval právě ji, ač mi bylo zpočátku nakladatelstvím doporučováno, aby to byl někdo jiný, protože pro ně představovala velkou neznámou. Já však nejlépe znám její dovednost a také schopnost přizpůsobit kresbu daným potřebám. Spolupráce s maminkou přináší také jednu obrovskou výhodu - mohu totiž snadno a průběžně ovlivňovat kresbu znaků a maminka mi zpravidla ráda vyhoví.

6. Jste předsedou pobočka Heraldika ČNS. S jakými plány vstupuje pobočka do nového roku 1987? Budou vycházet Documenta a Monumenta Heraldica? Co se Vám líbí a nelíbí na činnosti moravských GH klubů? Co navrhuje k prohloubení spolupráce?

Pokud jde o plány naší pobočky na rok 1987, tak zůstávají v podstatě neměnné. Letos bychom rádi vyrovnali skluz ve vy-

dávání heraldických ročenek, který byl způsoben potížemi s tiskem. Budeme pokračovat v přednáškové i poradenské činnosti a podílet se na práci meziklubové terminologické rady a také skupina bibliografů naší pobočky bude pokračovat v další etapě své práce.

Documenta a Monumenta Heraldica by teoreticky vycházet mohla, největší překážkou však zůstává v tomto případě tiskárna. Při nejlepší vůli Vám nemohu na počátku tohoto roku říci, zda se nám podaří něco z těchto zvláštních řad vydat.

V případě moravských GH klubů se nepokládám za plně kompetentní osobu, která by byla oprávněna hodnotit jejich práci a činnost. Přesto, že se mi brněnská i ostravská periodika dostávají do ruky nepravidelně, mohu zodpovědně konstatovat, že osamostatnění a vymanění se ze závislosti na zaniklé GHSP oběma klubům prospělo. Nemám tím na mysli materiální zabezpečení, ale zdá se mi, že především po odborné stránce zaznamenaly oba kluby značný vzestup.

Prohlubování spolupráce se stává jakýmsi módním požadavkem celé naší společnosti, a tak není divu, že pronikl i do heraldického hnutí. Osobně jsem proti jakýmkoliv proklamativním prohlášením a proti vytváření nějakých programů a projektů, jak toho čas od času býváme svědky, protože se v praxi stejně těžko kdy realizují. Je totiž naopak potřeba respektovat skutečnost, že každé GH sdružení má své specifické vnější i vnitřní podmínky, které v současné době nelze nijak centrálně koordinovat. Na druhé straně jsem však přesvědčen o tom, že žádný genealog nebo heraldik by se neměl uchylovat do pozice izolované autority a přehlížet práci ostatních. Tento správný trend byl již nastoupen vytvořením meziklubové terminologické rady a v praxi je realizován i pořádáním setkání československých genealogů a heraldiků v Ostravě. Sympatické na obou akcích je především skutečnost, že vznikly samovolně z potřeby genealogického a heraldického hnutí v našich zemích na základě iniciativy kolektivů činovníků jednotlivých klubů.

Nejoptimálnější spolupráci mezi existujícími GH kluby

proto spatřuji v neuzavírání se před druhými, ale naopak v děl-
bě nebo v koordinaci práce na řešení dílčích úkolů, před který-
mi česká genealogie a heraldika stojí. Proto je důležitá vzá-
jemná informovanost a co nejčastější styk mezi představiteli
jednotlivých klubů. Za dvacet let činnosti GH sdružení bylo vy-
konáno mnoho užitečné a prospěšné práce, ale ještě větší kus
práce stojí před námi přede všemi.

Závěrem mi dovoluji, abych všem členům Vašeho klubu popřál
hodně zdraví, štěstí a spokojenosti do nového roku a hodně
úspěchů na poli genealogickém a heraldickém.

Rozhovor připravil Vilém Walter

Ukázka jedné z novoročenek PhDr. Milana Bubna (kresba Julie
Bubnová)

HLÍDKA HISTORICKÉ FALERISTIKY

Poznámky k udělování řádu Zlatého rouna.

Otto Semrád

V předlošském 2. čísle Genealogických a heraldických informací, v rubrice Hlídka historické faleristiky, srovnává dr. Ivan Koláčný na závěr svého článku o rakouském dámském šlechtickém řádu Hvězdného kříže tento řád s řádem Zlatého rouna.

Bylo by jistě dobré a ne bez určitých zajímavostí toto přirovnání trochu rozvést. Přísné kritérium důkazu šlechtictví ověřeným vývodem na 16 šlechtických předků, které bylo poměrně důsledně dodržováno při udělení řádu Hvězdného kříže, nebylo praktikováno při udělení řádu Zlatého rouna.

V zásadě se tento řád sice uděluje členům rodů notoricky starobyklého původu a v **principu** rodům suverenního původu nebo náležejícím ke špičkám aristokracie, ovšem starobylost šlechtictví se víceméně vyžaduje od otcovy strany (a není tedy vyžadován ověřený genealogický vývod na 16 či více předků, přezkoušený examinátorem šlechtických průb při úřadu nejvyššího komořího ve Vídni, jak bylo předepsáno při udělení řádu Hvězdného kříže, při vstupu do řádu Maltských rytířů, Německých rytířů nebo při udělení titulu c.k. komořího a pod.) a tak bylo také možné, že řád Zlatého rouna mohl být udělen (i když celkem ojediněle) i některým osobám, které nemají šlechtický původ po přeslici, respektive po matce, jako některým členům rodu hrabat z Méranu, kteří pocházejí z morganatického manželství rakouského arcivévody Johanna s Annou Plochelovou, měšťanského původu nebo v nové době Filip hrabě Gudenus, jehož matka byla taktéž občanského původu.

Řád Hvězdného kříže je šlechtickou řádovou dekorací,

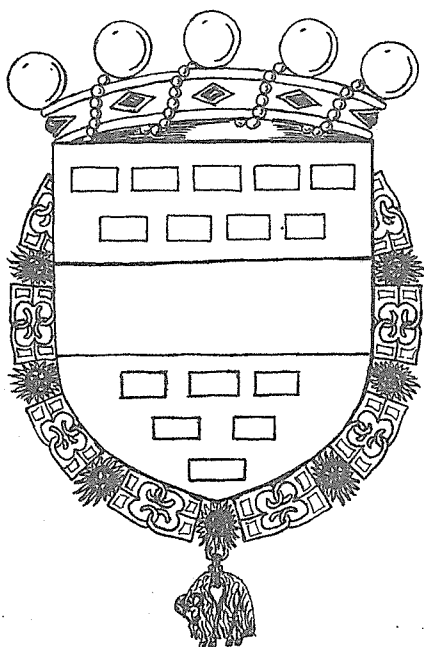
nemá charakter záslužného řádu a bylo a je možné se o něj v podstatě ucházet za předpokladu splnění předepsaných požadavků a důkazu šlechtictví ověřeným vývodem na stanovaný počet šlechtických předků.

Řád Zlatého rouna naproti tomu sice také nemá charakter záslužného řádu, ovšem jeho vyjímečné postavení v hierarchii rakouských řádů zajistě ho umožňovalo použít i jako mimořádné odměny zásluh, hlavně v případě jeho udělení osobám "nižších" šlechtických rodů, resp. stupňů (např. maršálu Radeckému a j.). Dalo by se vlastně říci, že čím šlechticky hodnotně nižší osobě byl udělen, tím spíše jeho udělení mělo záslužný charakter. V zásadě bylo při udělování Zlatého rouna kladeno totiž dost důrazu na udělení osobám v podstatě jen z nejvyšších šlechtických stupňů, tedy ze špiček katolické nobility a tak udělení řádu Zlatého rouna (rakouské řádové větve) příslušníkům z řad "nižší" šlechty, baronům, resp. svobodným pánům (v belgicko-francouzské oblasti i vikomtům) je v novějších dějinách řádu spíše vyjímečné. Objevuje se sporadicky od poloviny minulého století za suverenity císaře Františka Josefa I. (baron Wimpffen, Jósika, Sennyey a zvláště dva nositelé z uherského rodu Szögyeny - Marich, mající nárok na hraběcí hodnost, ale užívající jen prostého šlechtického titulu) ¹⁾ a pak i za jeho nástupců v hodnosti řádových suverénů. Jinak například v dobách vrcholného panovnického absolutismu bylo za celé 18. století rakouské Zlaté rouno uděleno osobě ze stavu svobodných pánů pouze jen jednou a to až za vlády a suverenity císaře Leopolda II. Johannu sv.p. von Hagen zur Motten ²⁾, prezidentu říšské dvorní rady, roku 1790.

Poznámky:

- 1) Této velmi staré uherské šlechtické rodině byla v minulém století několikrát nabízena baronská a hraběcí hodnost, na kterou měli i statutárně nárok z titulu udělení vyšších stupňů uherského řádu sv. Štěpána, ale nabídky

i práva nebylo rodinou použito, až teprve 17. dubna 1910 přijal tehdejší dlouholetý rakousko-uherský velvyslanec u cís. dvora německého v Berlíně, Ladislaus Szögyény-Marich v. Magyar-Szögyén und Szolgaegyháza, který byl rytířem řádu Zlatého rouna již od roku 1900, uherský hraběcí titul z dosavadního prostého uherského šlechtictví. V souvislosti s tímto velvyslancem hrabětem Szögyény-Marich se traduje zajímavá anekdotická epizoda, dobře charakterizující, jak Rakousko neuznávalo španělský řád (španělskou větev řádu) Zlatého rouna, který ale nosil i německý císař Vilém II., jenž si na něm velmi zakládal. Jednoho dne přijal tento panovník v audienci rakouského velvyslance Szögyényho-Marich, který při této příležitosti byl ozdoben rakouským řádem Zlatého

sv.p. von Hagen
zur Motten

kresba O.Semrád

rouna: "Ale, Vy máte také Zlaté rouno?", pravil Vilém II. Szögyény-Marich mu na to pohotově odpověděl: "Ano, Veličenstvo, ale to pravé!"

- 2) Rodina svobodných pánů v. Hagen zur Motten je starou rodinou z Porýní, tímto rytířem Zlatého rouna také vymřelou. Znak: ve zlatém poli červené břevno, doprovázené 15 vodorovně postavenými červenými šindely, nahoře v postavení 5,4, dole 3,2,1. Klenotem jsou na přilbě (dle Siebmachera nekorunované) dvě křídla s obrazem štítu, přikryvadla červeno-zlatá. Viz Siebmacher Wappenbuch, Supplement II., tab.10. Vyobrazený znak dle dobové portrétní rytiny, se starší formou baronské koruny na štítě.

KRONIKA

Rozloučení s ing. Miroslavem Mazalem, CSc.

V červnu roku 1986 opustil náš klub vynikající člověk a dlouholetý člen ing. Miroslav Mazal, CSc., povoláním lesní inženýr, který byl členem našeho klubu od jeho založení i předcházející brněnské pobočky GHS Praha. Ing. Mazal se narodil ve Štěchově u Lysic (okr. Blansko) 12.3.1926. Po vysokoškolských studiích se stal zaměstnancem "Lesoprojektu" na Vrázově ul. č.1 v Brně. Byl pravidelným účastníkem členských schůzí a jeho mimopracovní zálibou se stalo studium historie a s ním související občanský rodopis. Připravoval materiály k sepsání rodové kroniky lesnické rodiny Mazalů. Její členové po řadu generací pracovali v lesnických funkcích na Českomoravské a Dražanské vrchovině.

Jmenovaný byl oceňovaným odborníkem a znalcem ochrany lesů. Jako muž s otevřenými postoji a s nebojácností vyslovit svůj názor byl velmi vážen v řadách svých přátel i v širokých lesnických kruzích.

Poslední rozloučení s ing. Miroslavem Mazalem, CSc. se konalo dne 5. června 1986 v krematoriu města Brna.

Čest jeho památce!

Ing. Miroslav Chlebek

Zahraniční pocta Ing. Z.Alexymu.

Rakouská genealogicko-heraldická společnost jmenovala Ing. Zdenka G.Alexyho svým dopisujícím členem. Blahopřejeme mu k tomuto uznání.

red.

ZPRÁVY O LITERATUŘE

Carl-Alexander von Volborth:

HERALDRY : CUSTOMS, RULES AND STYLES (Heraldika: Zvyky, pravidla, styly), nakl. Blandford Press, Poole 1981 (reprint 1983), 230 stran, 1219 obr.

Kniha známého heraldického kreslíře navazuje na jeho úspěšnou Heraldry of the World. Je to obrazový průvodce po evropské heraldice, který má umožnit především vzdělanému laikovi jak základní odborné informace z oboru, tak přehledně informovat o hlavních specifických rysech heraldického umění jednotlivých regionů. Tomuto cíli ji podřízen i charakter knihy. Poměrně stručný doprovodný text je bohatě ilustrován, a to většinou konkrétními případy znaků vybraných z nejrůznějších pramenů.

V obecné části seznamuje autor s heraldickou terminologií, jednotlivými skupinami erbovních znamení, všemi součástmi heraldického znaku a způsoby polepšování a diferenciací. V části speciální pak poskytuje základní informace o specifických rysech znaků měšťanstva, nižší a vyšší šlechty, panovníků, měst, institucí a konečně i církevní a řádové heraldiky. Na těchto skupinách znaků tak ilustruje charakteristické prvky heraldiky anglické, francouzské, belgické, nizozemské, španělské, italské, skandinávské, ruské, polské, maďarské a německé. Bohužel v české heraldice nenachází natolik specifické rysy, aby jí věnoval zvláštní pozornost a erby české provenience jsou bez výjimky řazeny jako příklady heraldiky německé.

Kromě toho, že je kniha výbornou a názornou učebnicí, je též díky autorově kreslířské erudici cenným kompendiem znaků nejrůznější provenience a ukázkou klasického heraldického kreslebného stylu. Podobná kniha v české heraldice již dlouho chybí.

-fp-

Pravoslav Kneidl:

HISTORIE O SYNU ŠVÉDSKÉHO KRÁLE A ČESKÉ PANÍ. Dřevoryty Zd.
Mézl. Vyd. PNP a SČB Praha 1984.

Předkládanou líbeznou brožurku, kterou vydal Památník národního písemnictví a Spolek českých bibliofilů v Praze v roce 1984, připravil pro čtenáře a bibliofily Pravoslav Kneidl za typografické spolupráce Martina Dyrynka.

Otištěný příběh se odehrává během třicetileté války. S vojskem švédského generála Torstensona přitáhl do Čech i dvacetiletý švédský korunní princ Karel Gustav, bratranec královny Kristiny. Při pobytu Švédů v Tovačově neb blízké Horní Moštěnici r.1643 se mladý falckrabí seznamuje s vdovou po Jindřichovi Jankovském z Vlašimi, paní Ludmilou rozenou z Lažan, majitelkou statku Rešice. Z jejich poměru se r. 1644 narodí nemanželské dítě Karel Václav, snad bylo rodištěm město Znojmo. Při dobytí města švédskými vojsky se Karel Gustav opět schází s paní Ludmilou a adoptuje jejího a svého syna a odváží ho do Švédska. Dne 5. října 1646 je Karel Václav jako dvouletý zapsán do matriky uppsalské university. Roku 1654 abdikuje královna Kristina a králem se stává její bratranec a náš známý Karel Gustav. V letech 1653-54 se mladý Karel Václav vrací na Moravu a jeho jméno je několikrát připomínáno v úředních zemských zápisech (1656, 1668, 1682). Jsou to útržkovité údaje, ze kterých se dr. Kneidlovi podařilo rekonstruovat tento příběh.

V lokaci statku Rešice (Ryšice, Rošice, něm. Rösschitz) se však dr. Kneidl mylí (s.13, 26), když přisuzuje Jankovským nevýznamnou vesničku vzdálenou 4 km od Rantířova na Jihlavsku. Jankovským patřil statek Rešice (Ryšice) na Znojemsku, asi 11 km od Hrotovic, kde dodnes stojí přestavěný zámek Jankovských s jejich erby na fasádě. Jak dále pokračoval rod nemanželského Karla Václava se můžeme přesvědčit např. z rodokmenu Jankovských z Vlašimě, který tvoří přílohu díla Hradý, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, sv.I., Jižní Morava,

Svoboda Praha 1981.

Na s. 18 je nesprávně uvedeno jméno generálfeldmaršála hraběte Puchheima, zajatého v jižních Čechách r.1648.

Podstatu celého příběhu čerpal autor z prosebného listu Ludmily Jankovské z Lažan falckraběti Karlu Gustavovi z r.1649, který je v příloze knihy přetištěn v německém originálu datovaném ve Znojmě 19. dubna a z jehož obsahu vyplývá, že Ludmila měla s Karlem Gustavem, potomním švédským králem Karlem X. Gustavem, syna.

Moudrý závěr příběhu mladé dvojice, jak jej napsal dr. Kneidl, zde otiskujeme: "Zde končí naše vědomosti i historie o synu švédského krále a české paní. Není to historie nevšední, i její hrdinové nijak nevynikli - Karel X.Gustav jako král, paní Ludmila Jankovská z Lažan jako žena a matka, její syn Karel Václav jako hospodář. A přece žili, osud je spojoval i rozděloval, v mezerách kruté války i nedokonalého míru nacházeli i ztráceli štěstí, a tak žili jako mnozí před nimi a přemnozí po nich..."

V.Walter

Ludmila Fulínová:

NAŠE VLAJKA A JEJÍ AUTOR. In: Rudé právo, 13.9.1986, příloha Haló sobota s.7.

Vzpomínkový článek otištěný u příležitosti stého výročí narození autora naší státní vlajky z.u. Jaroslava Jareše. V první polovině článku uvádí autorka životní osudy všestranného umělce J.Jareše, který se mimo malby věnoval též návrhářství, architektuře, keramice ap. Druhá polovina článku popisuje historii naší vlajky. Jakým způsobem a kdy se na návrzích Jareš podílel se z textu nedozvíme. Doprovodnou ilustraci tvoří tři Jarešovy návrhy naší vlajky.

V.W.

Ernst August Krahle:

MÄHRISCHES WAPPENBUCH VOM JAHRE 1888. K vydání připravil Richard hr. Belcredi. Beheyim Verlag, Gessertshausen 1986, s. 112.

V 1. čísle ročníku 1982 našich GHI uveřejnil dr. Tomáš Krejčík článek "Erbovník moravské šlechty", věnovaný osobě heraldického výtvarníka E.A. Krahla (1858-1926), a souboru jeho erbů moravské šlechty. S reprodukcemi původních heraldických kreseb se můžeme seznámit i v nadepsané publikaci západoněmeckého nakladatelství. Na úvodních stranách je zhodnocen život a výtvarné dílo E.A. Krahla, a dále je reprodukováno 102 erbů podle původních předloh, které jsou zde doplněny životopisnými daty jejich nositelů i jejich manželek či manželů. Oproti seznamu uveřejněnému dr. Krejčíkem se objevuje jedna změna v křestních jménech: Egon z Fürstenberga je zde uváděn jako Ernst, navíc je na titulním listu kniha rozšířena o erb Egberta hr. Belcredina, který ovšem do tohoto souboru nepatří a ani nepochází od E.A. Krahla.

Velmi pěkně připravená publikace jistě potěší každého zájemce o výtvarnou stránku heraldiky.

H.

Antonín Roubic:

SOUPIS PEČETÍ A ZNAKŮ OBCÍ NA OKRESE OLOMOUC - recenze knihy.
In: Ročenka OA Olomouc za rok 1985.

Jenom pro úplnost zaznamenáváme téměř tří stránkovou recenzi svrchu nadepsané knihy. Ač obsahem značná, údaje chudá. Proto se badatelé obrátí na fundovanou recenzi dr. V. Buriana, která o této knize olomouckých archivářů vyšla v roce 1986 v časopisu Vlastivědný věstník moravský.

V.W.